Broch nl 32499 10,-

C.I.R.A.

anarchisten & fascisme

Studiedag zaterdag 7 april

IISG. Cruquiusweg 31 Amsterdam

Van tijd tot tijd valt de beschuldiging: het anarchisme is rechts; het heeft verwantschap met het fascisme; het legt de basis voor rechts geweld; enzovoort. Inderdaad zijn er wel anarchisten aan te wijzen die de overstap naar het fascisme gemaakt hebben, in de oorlog fout waren of die fascisme en democratie als lood om oud ijzer zagen.
Overigens zijn er heel wat meer - en meer bekende! - sociaal-democraten en communisten geweest die bij het fascisme terechtkwamen. Mussolini zelf om te beginnen. Maar daarmee is de vraag of, en zo ja hoe, er een relatie te vinden is tussen anarchisme en ondemocratisch rechts niet van de baan. Over deze vraag gaat deze studieconferentie, waarbij de vraag in zijn algemeenheid en in een aantal concrete punten aan de orde komt.

PROGRAMMA

Aanvang 10.30 uur. opening en uitreiking van de Clara Meijer Wichmann Prijs, voor de beste studie op het gebied van het Vrij Socialisme van de afgelopen twee jaar.

EVERT VAN DER TUIN
Rudolf Steiner: van maatschappelijk engagement tot anti-rationalisme.

DICK GEVERS
Anarchisten en anti-semitisme.

HOMME WEDMAN
Grensverkeer, fascisme als amalgaam van rechts en links.

HANS VAN DER PAUW
De rapaljanen, anti-stemdwang en protestpartijen.

TOM WELSCHEN
Van 7 april 1979 naar 7 april 1990.
Fragmenten uit de jongste Italiaanse geschiedenis.

Organisatie:
Documentatiecentrum Vrij Socialisme,
in samenwerking met het IISG, de AS,
en uitgeverij Spreeuw.

ontwerp : erik brouwer

INHOUD

1 Rudolf de Jong, Anarchisme en ander rechts tuig

2 Homme Wedman, Grensverkeer: fascisme als amalgaam van rechts en links

3 Evert van der Tuin, Rudolf Steiner. Van maatschappelijk engagement tot antirationalisme

4 Dick Gevers, Anarchisme en anti-semitisme

5 Hans van der Pauw, Rapaljanen en erger...

6 Tom Welschen, Van zeven april 1979 naar 7 april 1990

7 Gjalt Zondergeld, Anarchisme en fascisme

8 Ruud Uittenhout, Gerhard Rijnders: anti-semiet?

9 Hans Ramaer, De Alarmbeweging (1931-1939)

10 Erich Wichman - Henk Eikeboom, Het Fascisme in Nederland (pro en contra)

11 Wim Jong, brieffragmenten

12 Tom Welschen, Geweld van links naar rechts

De nummers 2-6 zijn samenvattingen van de lezingen, de nummers 7-9 speciale bijdragen voor deze studiemap en de nummers 10-12 teksten

COLOPHON

De studiedag Anarchisme en fascisme werd voorbereid door een werkgroep van de Stichting Documentatiecentrum Vrij Socialisme waarin zitting hadden Bert Altena, Dick Gevers, Rudolf de Jong, Jaap van der Laan, Hans van der Pauw, Hans Ramaer, Evert van der Tuin, Ruud Uittenhout, Homme Wedman.

De documentatiemap werd in overleg met de werkgroep samengesteld door Rudolf de Jong; Erik Brouwer verzorgde de lay-out; het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis verleende technische medewerking en gaf financiële ondersteuning.

ANARCHISME EN ANDER RECHTS TUIG

Van tijd tot tijd valt de beschuldiging: het anarchisme is rechts; het heeft verwantschap met het fascisme; enz. Inderdaad zijn er anarchisten geweest die de "overstap" naar het fascisme hebben gemaakt; "fout" zijn geweest in de oorlog of fascisme en democratie als lood om oud ijzer zagen.

Overigens zijn er heel wat meer - en meer bekende! - sociaal-democraten en communisten geweest die bij het fascisme terechtkwamen. Mussolini zelf om te beginnen. Maar daarmee is de vraag of, en zo ja hoe, er een relatie te vinden is tussen anarchisme en ondemocratisch rechts niet van de baan.

Over deze vraag gaat de studieconferentie, waarbij het vraagstuk in zijn algemeenheid en in een aantal concrete zaken aan de orde komt. Ik noem eerst enkele algemene aspecten.

Ideologische verwantschap is op zich onzin. Weinig stromingen staan in theorie zo ver van elkaar af als anarchisme en fascisme Vanuit anarchistisch gezichtspunt staat - of moeten we al zeggen stond - het autoritaire communisme heel wat dichter bij het fascisme. Dit maakt anarchistisch "overlopen" overigens nog intrigerender. Ik kijk in de eerste plaats naar een aantal mentaliteitspunten die misschien iets kunnen verklaren.

1. De "anti" houding die men bij veel anarchisten vindt. Hierbij is niet zozeer aan anti-parlementarisme te denken, maar aan een dieper liggende houding, van negatieve verongelijktheid, met wantrouwen tegenover alles. Een zeker resentiment, waardoor men overal - en alleen maar - baantjesjagerij en machtsstreven ziet.

2. De directe actie, vooral de (gewelds)daad. Verheerlijking van de geweldsdaad komt men bij anarchisten maar ook bij literaire "edel"fascisten tegen. De mentaliteit van: wat doet het slachtoffer er toe, het gaat om het schone gebaar. Daarbij komt de anti-tredmolenhouding, de "koene" sprong in het ongewisse.

3. De overschatting van de daad, van de "daadmens", of het nu een führer is of een individualistisch optredende anarchist. Hiermee hangt ook samen:

4. Een zeker superioriteitsgevoel tegenover de massa. Bij de fascisten de sterke man die de massa beheerst, bij de anarchisten het sterke individu tegenover de massa die zich als een kudde schapen laat behandelen.

5. Een anti-politieke mentaliteit. Hoewel het anarchisme zeer politiek is, vond het ook wel weerklank bij weinig bewuste mensen ("alle politiek is vuil") die vol wantrouwen staan tegenover alles wat "de politiek" is; kortom, een zekere Telegraaf-mentaliteit, waarbij de eigen politieke verantwoordelijkheid wordt ontkend.

Een geheel andere invalshoek t.a.v. de contacten tussen anarchisten en fascisme is de vraag: individuele beslissing of besluit van organisatie of beweging. De overstap naar rechts en

naar het fascisme werd door individuen gemaakt. Zij hielden dan op zich anarchist te noemen. Hetzelfde kan gezegd worden van socialisten (sociaal-democraten) en communisten. De overstap naar het communisme was soms een individuele daad, soms een besluit van een groep of organisatie (bijv. van revolutionaire syndicalisten). Dat ging dan met besluiten, referenda en soms met scheuringen gepaard, maar het betekende geen volledige breuk met het eigen verleden. Vaak werd - ook door individuele overstappers naar het communisme - een stuk anarchisme vastgehouden, althans een tijd lang. De term anarcho-bolsjewisten geeft het al aan.

Een volgende invalshoek hanteert Homme Wedman in zijn bijdrage aan deze discussiemap, door te kijken naar het verschil tussen "beweging" en "bewind". Waarschijnlijk is er hier wel een analogie te vinden tussen anarchisten die fascist werden en anarchisten die communist werden: "beweging" trok hen aan, "bewind" niet.

Dan zijn er een aantal misverstanden. Fascistische bewegingen zochten soms links èn rechts ideologische steunpunten. Daarbij zochten zij het anarchisme op, hetgeen niet een twee-richtingsverkeer impliceert. Een voorbeeld is de Nederlandse NSB, die wel probeerde Domela Nieuwenhuis als voorloper te annexeren. Zo besteedde ook de Spaanse falangisten in 1931 enorme aandacht aan het congres van de anarcho-syndicalistische CNT, nam het de zwart-rode kleuren aan en ging het aan de haal met het begrip syndicalisme (in de term "nationaal-syndicalisme"). Dat betekende niet dat er vanuit het Spaanse anarchisme of anarcho-syndicalisme verwantschap werd gevoeld met het falangisme of fascisme! Berichten over gezamenlijke acties en gezamenlijke vechtpartijen zijn m.i. onjuist.

Een ander misverstand betreft personen, i.h.b. literatoren en denkers. George Sorel wordt dikwijls in verband gebracht met het revolutionaire syndicalisme en met het fascisme. Men kan hem ook in verband brengen met het Marxisme en Lenin. Het belangrijkste is echter dat hij nooit een denker van maar een denker over het syndicalisme is geweest. Voor Robert Michels geldt iets dergelijks. Nietzsche is door anarchisten en fascisten bewonderd, maar ook door niet anarchistische anti-fascisten, en wie hem ergens indeelt doet hem onrecht. Iets overeenkomstigs geldt voor een aantal radicale politici, die naast maar niet binnen het anarchisme stonden, en later rechts, nationalistisch of fascistisch werden. Voorts zijn er nogal marginale verschijnselen in het anarchisme - als zodanig zie ik de Rapaljepartij en ook een aantal geweldsdaden - achteraf belangrijker "gemaakt" voor het anarchisme dan zij waren, vanwege echte of vermeende rechtse, fascistische, aspecten. Maar hiertegen kan men natuurlijk weer aanvoeren dat bij een zo pluriforme stroming als het anarchisme het begrip "marginaal" hoogstens marginale betekenis mag hebben!

In ieder geval zijn er voldoende persoonlijke levenslopen geweest en genoeg aspecten en gebeurtenissen van zowel historische als actuele betekenis om een discussie over anarchisme en rechts-extremisme aan de orde te stellen op een studiedag.

Frankrijk, Italië en Nederland staan in deze discussiemap centraal.

De inleiders op de discussiedag schreven een korte samenvatting van hun verhaal of probleemstelling. Het eerste stuk, van Homme

Wedman, hoewel toegespitst op Frankrijk en Italië, geeft de problematiek en de historische achtergrond goed aan en is wat langer uitgevallen. Gjalt Zondergeld schreef een debatsbijdrage (waar hierboven eerlijk gezegd al enigszins op in is gegaan); Ruud Uittenhout onderzoekt de vraag of Gerhard Rijnders anti-semiet was, en vervolgens vindt men in deze map artikelen en fragmenten van o.a. Erich Wichman, Henk Eikeboom en Tom Welschen, waarin de relatie anarchisme en fascisme of anarchisme en geweld ter sprake komt.
De anarchistische strijd tegen het fascisme en vervolging door het fascisme, dat wel niet direct het thema van de studiedag is, wilden we toch wel even laten zien. Letterlijk: in enkele illustraties.

Rudolf de Jong ●

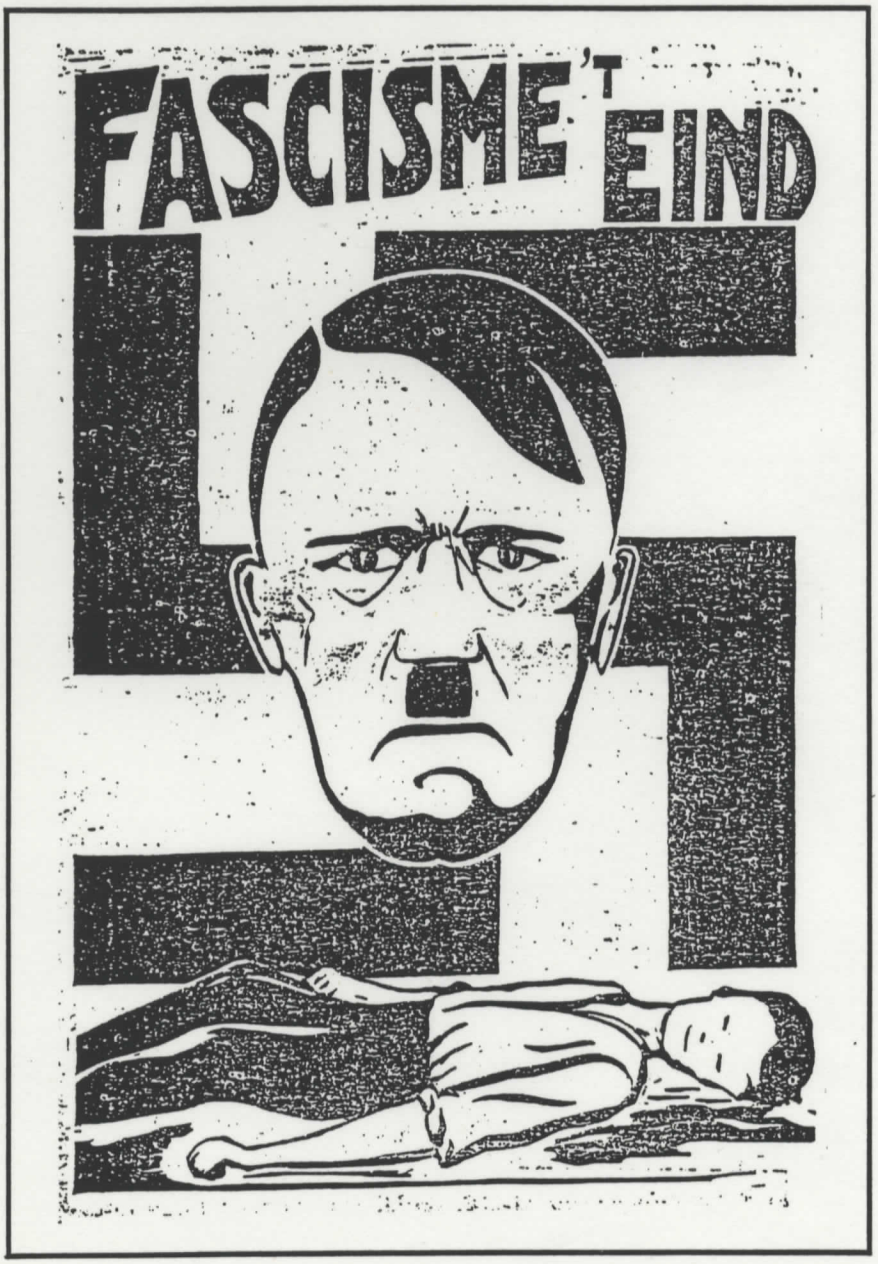

Fascisme `t Eind. Eerste nummer (1933) van het orgaan van het Verbond voor Revolutionaire Arbeiders-kunst (VRAK), waarbij verschillende anarchisten waren aangesloten. Het verbond kwam overigens niet erg van de grond.

GRENSVERKEER: FASCISME ALS AMALGAAM VAN RECHTS EN LINKS

> "Dit werk richt zich op hetgeen het wezen vormt van het verschijnsel fascisme, zoals zich dat in Frankrijk, zowel als elders voordeed: het samenkomen van elementen die allen er evenzeer op gebrand waren de liberale democratie te breken, enerzijds afkomstig van nationalistisch, antiliberaal en anti-burgerlijk rechts, en anderzijds van socialistisch en links en kringen daarom heen. Deze synthese werd realiseerbaar door een voortdurend proces van herziening van het marxisme[1]."

De opvattingen van de Israelische auteur Zeev Sternhell over de oorsprong van het fascisme zijn boeiend en betwist. Het debat, dat hij ontketende met de publikatie van La Droite révolutionnaire, (1885-1914) Les origines françaises du fascisme[2] in 1978, werd waarlijk stormachtig toen in 1983 het vervolg verscheen. In Ni droite, ni gauche. L'idéologie fasciste en France, het boek dat de periode van 1914-1945 behandelt, scherpte hij zijn stellingen niet slechts aan, ze werden toegelicht aan de hand van de carrière van nog levende personen.

De in de publiciteit uitgevochten pennestrijd kan vergeleken met de recente opwinding in Nederland over het Nationaal Front-verleden van prof. Delfgaauw, of iets langer geleden het SS-verleden van Willem Aantjes. De kern van Sternhells werk verdween zo wat naar de achtergrond. En die kern - fascisme als amalgaam van 'rechtse' en 'linkse' bestanddelen is waarlijk schokkender dan het foute verleden van enkele mooi-weer-spelers. Want voor zich links noemende intellectuelen en activisten was en is een simpele tweedeling van de wereld in links en rechts niet goed te rijmen met een visie op het fascisme zoals Sternhell die presenteert.

En toch is diens betoog van vele honderden bladzijden in een aantal opzichten overtuigend. Hij laat tot in details het drukke grensverkeer zien tussen 'links' en 'rechts' van mensen, ideeën, organisatievormen en politieke stijlen. Als ideologie is het Franse fascisme, zo maakt hij duidelijk, al voor de Eerste Wereldoorlog volgroeid. En de bijdrage van de politieke linkerzijde, inclusief anarchisme en vooral revolutionair syndicalisme, is aanzienlijk. Voor Frankrijk en andere landen, waaronder in ieder geval Italië, is de bijdrage van links zelfs het grootst[3].

Op het eerste gezicht lijkt het leggen van een verband tussen anarchisme en fascisme niet erg voor de hand te liggen. Fascisme staat voor een sterke staat, voor hierarchie, voor onderdrukking, terwijl anarchisme verbonden wordt aan staatloosheid, gezagloosheid en vrijheid. Wil men de in verleden en heden liggende verbanden herkennen en erkennen, dan dient men een duidelijk onderscheid te maken tussen fascisme als beweging enerzijds en als bewind anderzijds. Het is vooral de Italiaan de Felice geweest, die vruchtbaar onderzoek heeft gedaan op dit punt en Sternhell en enkele Amerikaanse onderzoekers beïnvloed heeft[4].

Het hanteren van het onderscheid tussen fascisme als beweging en als bewind heeft twee voordelen. Het maakt het ons mogelijk

in gedachten enige afstand te nemen van al het vreselijke waar fascisme-als-bewind toe geleid heeft. Daardoor kunnen we ons misschien enigszins voorstellen waarom allerlei verstandige en begaafde lieden - soms zelf zo verstandig en begaafd dat ze anarchist of syndicalist waren - fascist werden. Dan kunnen we ons ook voorstellen dat elementen uit het anarchistisch en syndicalistisch denken in het fascisme als ideologie en beweging terechtkwamen. Zonder afstand te doen van een moreel oordeel beschouwen we zo het eerdere op zichzelf, niet vanuit het later gebeurde. Het gebruik maken van het verschil tussen beweging en bewind maakt het voorts mogelijk te begrijpen waarom bijvoorbeeld vele voormalige syndicalisten in Italië zich weer van het bewind geworden fascisme afwendden. Dat fascisme aan de macht kreeg een zo ander karakter van de in tijd eraan voorafgaande beweging, dat het niet aangaat oordelen en analyses, die voor fascisme als bewind gelden, te projecteren op fascisme als beweging. Sternhell gebruikt zelfs de omstandigheid, dat het vroeg-rijpe fascisme in Frankrijk nooit tot bewind werd als argument voor het voorbeeldige, het prototypische karakter van het Franse fascisme als object van studie. Wenden we in dit verband de blik even naar Nederland, dan wordt daar de situatie 'vertroebeld' door de late introductie van fascisme als idee en beweging in een periode dat het, in Italië, ook al als bewind functioneerde. Bovendien had Nederland, anders dan Frankrijk en Italië, niet deelgenomen aan de Eerste Wereldoorlog.

Hoewel recent onderzoek als van Sternhell en de Felice duidelijk maakt, hoever het fascistisch gedachtengoed al volgroeid was aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog, die wereldbrand betekende voor velen een beslissende wending in leven en, als men het behield, denken. De oorlog liet het failliet van de 'klassesolidariteit' zien, en toonde juist sterk de kracht van het natiebegrip als mobiliserende mythe was. De duidelijkste exponent van de werking van die mythe was Gustave Hervé, de felste Franse anti-militairistische anarchist. Van de luidste roeper van de leuze 'geen man en geen cent' in zijn Guerre Sociale veranderde hij in de vurigste aanhanger van een oorlog tot het einde tegen het Teutoonse gevaar. En hij was zeker de enige niet. Vele socialisten, maar ook anarchisten, werden bevangen door het nationalistische virus. Als dat niet gebeurde, wilde dat niet zeggen, dat onverkort aan afwijzing van het gewapende optreden van staten werd vastgehouden.

Het waren waarachtig niet de geringste onder de spraakmakende anarchisten en syndicalisten, die tijdens de oorlog de zijde van de geallieerden kozen. Mensen als Kropotkin, Tcherkesov, Jean Grave en de Nederlands Fransman Cornelissen achtten het gevaar van een Duits-Oostenrijkse overwinning zo groot, dat naar hun mening de Europese beschaving bij een victorie van de Centralen eeuwen achterop zou raken. Deze redenatie van het kleinste kwaad is als het ware de voorbode van die van de Spaanse anarchisten in 1936, toen deze heel ver gingen in hun verweving met bestaande machtsstructuren, tot regeringsdeelname aan toe. Het standpunt van genoemde anarchisten tijdens de Eerste Wereldoorlog, zoals dat tot uitdrukking kwam in de beroemde 'Déclaration des Seize' van 1916, is ten dele minimalistisch. De redenatie is zo ongeveer, dat nu het proletariaat in sommige landen - en met name het Duitse, geleid door de sociaal-democratie - gefaald heeft in zijn missie door een werkstaking de oorlog te voorkomen, er niets anders opzit dan de democratische landen te steunen. Immers een burgerlijke democratie is verre te verkiezen als startpunt voor de vestiging van een directe democratie naar anarchistisch snit, dan een Pruisisch

knoetbewind. Het standpunt gaat er echter van uit, dat er progressieve en reactionaire naties bestaan en dat gaat verder dan een keuze voor het kleinste kwaad.

Naast een mogelijke accepatie, bij sommigen zelfs omhelzing van de natie als drijvende historische kracht, was er aan linkse zijde, een denktrant, die aan het geweld op zichzelf een positieve waarde toekende. Voor anarchistische of libertair geïnspireerde doorwerking van deze gedachtengang kunnen we het beste zoeken in kringen van de Italiaanse Futuristen en revolutionaire-syndicalistische theoretici als Sorel en de door hem beïnvloede Italiaanse auteurs. Die notie van het scheppende geweld treffen we al bij Bakunin aan, en in de vroege jaren negentig van de vorige eeuw vond de aanslagen in het kader van de propaganda van de daad weerklank in de Parijse intellectuele en artistieke bohème. In dat milieu was overigens al een druk grensverkeer tussen uiterst links en rechts gaande, zo laat Sternhell in zijn Droite révolutionnaire zien[5].

In Nederland ontbreekt voor de Eerste Wereldoorlog bij vrijwel alle anarchisten en revolutionaire syndicalisten een openlijke positieve waardering voor het gebruik van revolutionair geweld. Weliswaar wordt soms het plegen van aanslagen gebillijkt als begrijpelijke uiting van verontwaardiging over onrecht enwordt soms voor landen ver weg geweld als medicijn onontkoombaar geacht. Maar uitingen als die van Alexander Cohen zijn voor Nederlandse begrippen uitzonderlijk.

Over de aanslag van 9 november 1893 in het Teatro del Lyceo schreef Cohen in de wat grof-ironische stijl van de linkse journalistiek van die dagen :

> "Al wat Barcelona telt aan geld sabel-en bloedaristocratie was verteegenwoordigd... Toen werd van een der galerijen een bom naar beneden geslingerd, die, uiteenspringend, een stuk of dertig dames en heeren doodde en een nog groter aantal min of meer beschadigde. ..... Zoo werd Pallas gewroken."

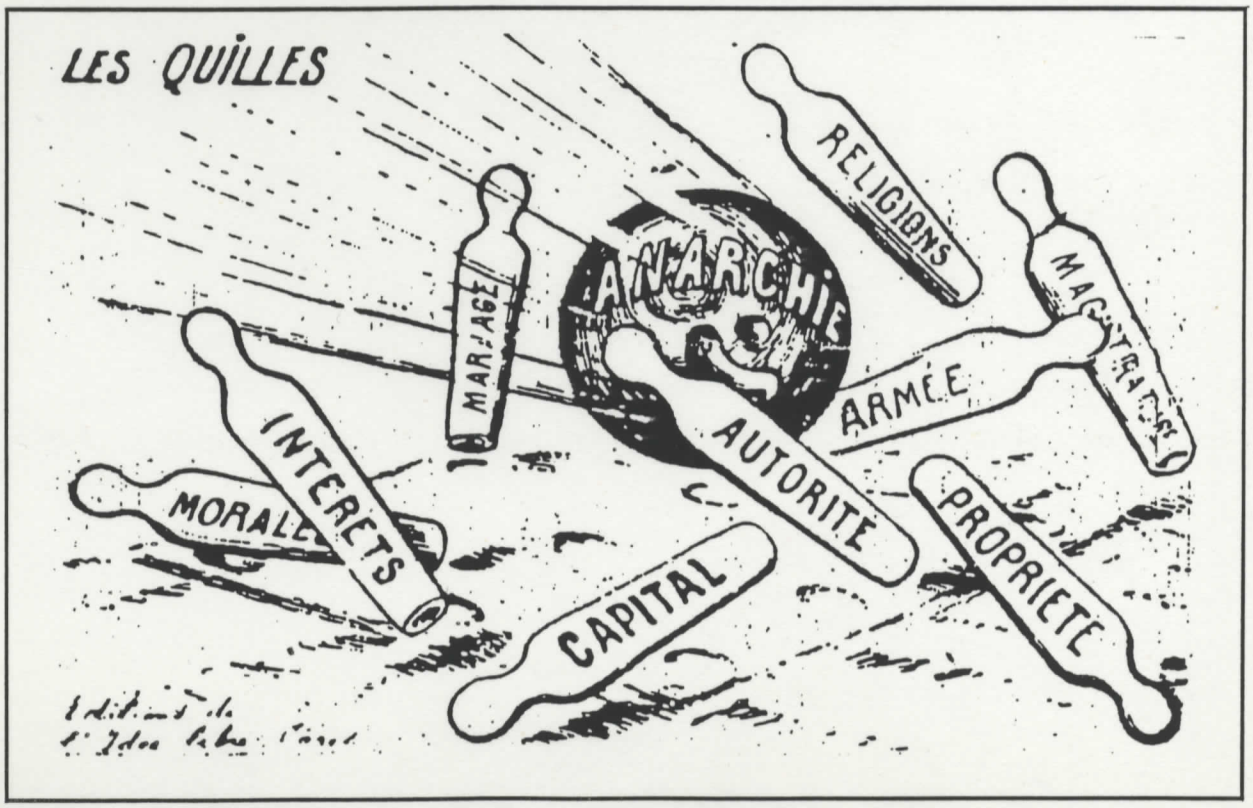

In de geciteerde brochure Iets over de revolutionaire beweging en de propaganda van de daad in Spanje, waarschijnlijk daterend van 1894, billijkt Alexander Cohen de individuele terreur als volgt:

> "Wanneer wij door een nauwe gang loopend, een spijker ontmoeten, die onze kleren opscheurt, dan rukken we dien spijker uit om verder schade te voorkomen. Welnu in de duistere enge gang van ons leven is de bourgeoisie de uitzuiger, die spijker die ons niet alleen de kleeren, maar ook het vlees oprijt. Die spijker moet uitgerukt, de bourgeois afgemaakt worden."

In het Interbellum pas zouden dit soort geluiden opnieuw gehoord worden in beperkte anarchistische kring in Nederland. De verheerlijking van de daad, eventueel zelfs de gewelddadige daad maakte opgang bij Alarmisten en Mokerianen. Maar in het algemeen is het Nederlandse anarchisme in onze eeuw vooral te vinden onder het schild van het anti-militairisme, een antimilitairisme met pacifistische ondertonen. En deze tendens maakt haar minder geschikt als voorland voor fascisme dan de Franse of Italiaanse tendenties op dit punt in de libertaire stromingen. Niet ongeschikt echter.

De legitimering van het fascistische revolutionaire geweld is volstrekt identiek aan de rechtvaardiging die revolutionaire socialisten en anarchisten daaraan plachten te geven. Ze is nauw verbonden met de idee van een verlichte elite die door gebruik van geweld het rijk van de vrijheid dichter bij brengt. Het is die verlichte elite, die uitmaakt wie vriend of vijand is van de eigen groep. In theorie is het natuurlijk zo, dat anarchisten zich richten op de hele mensheid en fascisten zich op een beperkte groep, maar wie de anarchistische en syndicalistische pers bestudeert uit de periode 1881-1914 weet goed hoe ook daar groepsvooroordelen en een heftig vriend-vijand-denken hoogtij vierden[6]. Sternhell laat bijvoorbeeld zien, hoe rond 1911 revolutionaire syndicalisten en Action-Française aanhangers een gezamenlijke campagne tegen het Rothschilt-kapitaal voerden, en daarbij onbekommerd anti-semitische leuzen bezigden[7]. In Italië is het antisemitisme in anarchisme en fascisme-als-beweging overigens vrijwel afwezig.

Het idee een revolutionaire voorhoede van gelijken te zijn, die als het ware al de belichaming is van de nieuwe tijd, beschouwt de revolutionair als de nieuwe mens, die in een onverzoenlijke tegenstelling staat tot de 'oude' mensen en machtsstructuren. De ermee samenhangende verheerlijking van de jeugd is evenmin een fascistische uitvinding. Ze is een amalgaam van avantgardistische cultuuropvattingen en anarchistische denkbeelden, waar het fascisme op zijn beurt uit putte.

Gemeenschappelijk, maar door 'rechts' aan 'links' ontleend, is ook de opvatting, dat niet verstarde oligarchiserende partijen, maar jonge revolutionaire bewegingen de beste belichaming van de volkswil vormen vormden. Verrassend is daarbij in het vroege fascisme de hang naar een soort directe democratie, de behoefte aan mandatore legitimatie van de macht. Na 1921 zouden dit soort opvattingen volledig verdrongen worden door auroritaire staatsopvattingen, ontleend aan Gentile. Het gebruik van referenda is evenwel te beschouwen als relict van direct-democratische opvattingen. Opmerkelijk is dat in Italië de oorspronkelijk syndicalistische opvattingen binnen het over economische ordening na de machtsgreep van 1922 tot een soort staats-corporatisme

omgevormd te worden, om in de Republiek van Salo nog even een revolutionair gezicht te tonen.

Een interssante figuur voor de overgang van 'links' naar 'rechts' is Robert Michels, die in het eerste decennium van deze eeuw met auteurs als Georges Sorel, Arturo Labriola en Christiaan Cornelissen tot de 'linkse revisionisten' onder de Marx-critici behoorde. Michels nu, de uitvinder van de 'ijzeren wet van de oligarchie' verlegde na de Eerste Wereldoorlog zijn verwachting van de revolutionaire vakbond naar de frisse revolutionaire fascistische beweging als hefboom voor maatschappelijke vooruitgang, als breekijzer op de sociaal-politieke verstarring. Hij werd rector van de nieuwe fascistische universiteit van Perugia[8].

Michels lijkt me niet de enige, die, met behoud van veel van zijn opvattingen, teleurgesteld raakte in de spankracht van anarchisme en syndicalisme als beweging en meer daadkracht zag in het fascisme. Anderen meenden die na de Oktoberrevolutie van 1917 te vinden in het communisme, dat - bewind geworden - net als het fascisme een gezicht vertoonde, dat nauwelijks verwantschap meer had met het ideologische vertrekpunt van hen, die van radicaal-links waren overgekomen.

Een laatste 'element' dat een rol speelde in het grensverkeer tussen extreem links en het fascisme wordt door Sternhell, de Felice en vrijwel alle hedendaagse fascisme-beschouwers gezocht in het revolutionaire activisme als zelfstandig te beschouwen politieke stijl, samenhangend met een specifieke attitude, los van 'rechtse' of 'linkse' opvattingen. De activistische stijl zou dan bij uitstek passen bij de moderne intellectuele en artistieke bohème die zijn plaats in de industriële maatschappij niet weet te vinden. De ideologische bekleding van die stijl is in deze opvatting min of meer secondair[9].

Al met al lijkt een eenduidige verklaring voor de relaties - voor Italië en Frankrijk aangetoond, voor Nederland vermoed - tussen anarchisme en fascime momenteel niet voorhanden[10]. Wel kan aan hetgeen uit de bestaande literatuur bekend is nog een complicerende suggestie toegevoegd worden. Werd het grensverkeer tussen de ogenschijnlijke uitersten niet vergemakkelijkt door verwantschap in de opvatting over representatie? Voorzover het gaat om gemeenschappelijkheid van de afwijzing van de liberaal-democratische representatietheorie ligt de zaak eenvoudig. Een gemeenschappelijke vijand vergemakkelijkt onderling verkeer.

Moeilijker te aanvaarden is de gedachte, dat in het fascisme als beweging aanvankelijk allerlei direct-democratische tendenties aanwezig waren, een neiging tot handelen in niet opgelegde eensgezindheid van 'groepen', die een hoge mate van autonomie hadden. De legitimiteit van leiders berustte aanvankelijk wel degelijk op mandatering. De Felice maakte zelfs voor Mussolini's bewind als geheel nog aannemelijk, dat dat in de eerste jaren op consensus onder de Italianen mocht rekenen[11]. Naast het element van mandatering is er in de fascistische representatie natuurlijk het - er mee strijdige - element van acceptatie van symbolische representatie. De aanhang 'herkent' zich in de leider, identificeert zich buiten mandaten om stilzwijgend of luidruchtig met hem[12].

Ontbreekt nu die symbolische representatie in het anarchisme? Juist omdat mandatering, het overdragen van eigen bevoegdheden aan anderen zo miniem mogelijk moest zijn, dreef de anarchistische beweging, zo lijkt het wel, voor een niet onaanzienlijk deel op 'leiders' in wie de aanhang zich kon herkennen. Veelal bleef dat leiderschap dat van de opinieleider en het morele voorbeeld, maar er zijn situaties bekend, waarin anarchistische

leiders over leven en dood konden beslissen, zoals Machno of Durutti. Uitgaande van de feitelijke aanwezigheid van het principe van symbolische representatie in het anarchisme is de levensloop van Alexander Cohen 'van anarchist tot monarchist' zo merkwaardig nog niet.

Homme Wedman ●

1.Zeev Sternhell, Ni droite ni gauche, l'ideologie fasciste en France (Parijs 1983), 10.

2.Zeev Sternhel, La Droite révolutionnaire, 1885-1914; Les origines françaises du fascisme (Parijs, 1978). In 1981 verscheen een tweede druk.

3.Sternhell, Droite révolutionnaire, 405

4.Buiten Italie, waar hij de meeste bekendheid kreeg door zijn grote Mussolini-biografie, verwierf de Felice de meeste faam door de Engelse vertaling van zijn anlyse van het fascisme. Renzo de Felice, Interpretations of Fascism (Cambridge Mass., Londen, 1977).

5.In boeken als die van Jean Maîtron, Le mouvement anarchiste en France (Parijs 1975) vindt men heel weinig van dit soort grensverkeer terug.

6.La Guerre Sociale en de latere jaargangen van De Vrije Socialist ontlopen elkaar qua naargeestigheid op dit punt niet zoveel.

7. Een aparte studie over royalisme en syndicalisme vindt men in: Paul Mazgaj, The Action Française and Revolutionary Syndicalism (Chapel Hill,NC, 1981)

8. Wilfried Röhrich, Robert Michels, Vom sozialistisch-syndikalistischen zum faschistischen Credo.

9. cf. A. James Gregor, The Fascist Persuasion in Radical Politics (Princeton N.J., 1974), met name het vijfde hoofdstuk, "The Fascist Persuasion: Prototypic New Radicalism."

10. In de laatste versie van R.de Felice's Le interpretazioni del fascismo (Bari 1983), viii, stelt de auteur dat voor het fascime als geheel een sluitende definiëring niet meer gegeven kan worden. Voor anarchisme lijkt hetzelfde te gelden(HJW).

11.R. de Felice, Mussolini il fascista, vol 1(Turijn, 1966).

12. Over representatitheorieën: Hanna Fenichel Pitkin, The concept of representation (Berkely/Los Angelos, 1967).
Een goede toegang in het Nederlands is: F.R. Ankersmit, "Politieke representatie. Betoog over de esthetische staat", Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, 102(1987),afl 3, 358-379.

RUDOLF STEINER: VAN MAATSCHAPPELIJK ENGAGEMENT TOT ANTI-RATIONALISME

"Op geen enkel gebied mag, wat intellectueel te bewijzen is geldigheid bezitten."
Rudolf Steiner

10

Rudolf Steiner werd in 1861 in het toenmalige Oostenrijk-Hongarije geboren als telg van een traditioneel Duitstalig katholiek gezin, waarvan de vader 'onverschillig' was en volgens de zoon pas op latere leeftijd zijn vrijdenkerij verruilde voor een herwonnen katholieke vroomheid. Steiner zal het gevoel gehad hebben dat zijn vader zo van de regen in de drup kwam. Met vrijdenkerij had hij weinig op: atheïsme beschouwde hij als een ziekte en atheïsten als mensen 'waarbij organisch iets niet in orde is.' Maar hij had ook weinig waardering voor het traditionele christendom en traditionele christenen, waarover hij in een in 1919 gehouden voordracht opmerkte: "In werkelijkheid is een groot aantal van de onder ons levende mensen even fatalistisch in hun geloven als de mohammedaanse Turken, al wordt dit fatalisme dikwijls afgeschilderd als een natuurlijke noodzakelijkheid. Het mohammedanisme is veel meer verbeid dan men denkt. Als men niet op de woorden, maar op hun geestelijke inhoud afgaat, dan zijn vele Christenen eigenlijk Turken." Dat het hier een diskwalificatie betreft blijkt uit een andere lezing uit dezelfde lezingencyclus, waar hij spreekt over '...de rassen die op de onderste trap [van de cultuur] stonden, die aan de periferie van Griekenland door de Grieken werden waargenomen...'. Deze normatieve uitspraken van Steiner stammen allen uit zijn antroposofische jaren, waarin hij in eigen kring als een goeroe werd beschouwd. Nog steeds is Steiner vooral bekend als stichter van de Antroposofische Vereniging in 1913 en het is het werk uit zijn rond de eeuwwisseling begonnen occulte periode dat we vandaag de dag in grote hoeveelheden aantreffen in boekhandels en bibliotheken en sterk opgeld doet inspirituele en zogenaamd nieuwe politieke bewegingen. Veel minder bekend is het werk van de jonge Steiner, die zich in de jaren voor de eeuwwisseling intensief bezig hield met kunst wetenschap, politiek en literatuur. Voor informatie over deze tijd moeten we te rade gaan bij zijn autobiografie **Mijn Levensweg** en de daarop gebaseerde biografieën die later door zijn discipelen zijn geschreven.
De geringe belangstelling van antroposofische zijde voor de activiteiten en ideeën van de jonge Steiner is begrijpelijk omdat ze in het geheel niet aansluiten bij zijn latere, antroposofische werk. Zo was hij juist in de periode van zijn omslag geschiedenisdocent aan de door Wilhelm Liebknecht gestichte marxistische vormingsschool voor arbeiders in Berlijn (1899-1904), waar hij uiteindelijk om onduidelijke redenen ontslagen werd. In deze jaren legt hij contacten met de theosofen, maar heeft hij tegelijkertijd contact met de populaire atheïstische en darwinistische filosoof Ernst Haeckel. Hij houdt zich bovendien uitvoerig bezig met Nietzsche, over wie hij in 1895 een lovende studie publiceerde. Enkele jaren daarvoor was hij gepromoveerd op een studie over de nationalistische Pruisische filosoof Fichte. Grote belangstelling en waardering had hij ook voor Max Stirner, aan wie hij verschillende artikelen wijdde. Vanuit Weimar, waar hij zich bezig hield met de uitgave van Goethe`s natuurwetenschappelijke werk, verhuisde hij naar Berlijn. Hier

raakte hij bevriend met John Henry Mackay, die zich ten doel had gesteld Stirners ideeën te populariseren. In Berlijn behoorde Steiner tot een kring van artistieke bohémiens, die Kommenden, waarvan de joodse dichter Ludwig Jacobowsky het middelpunt was. Ook in Wenen, waar hij eerder had gewoond, behoorden zijn kunstzinnige kennissen merendeel tot de progressieven.
Uit de artikelen die hij in Wenen en Berlijn schreef blijkt dat zijn belangstelling hoofdzakelijk naar linkse schrijvers uit te gaan, zoals Fontane, Freiligrath, Hauptmann en Multatuli. Van de theosofie van Blavatsky moest hij blijkens een zeer fel artikel uit 1897 toen nog niets hebben en onder invloed van zijn anarchistische en socialistische vrienden raakte hij ook geheel vervreemd van het traditionele christendom. Tot aan het begin van de eeuw is zijn ontwikkeling dus te vergelijken met die van veel progressieve intellectuelen.

De omslag komt in 1902, wanneer Steiner niet alleen lid wordt van de Theosofische Vereniging, maar direct al de voorzittershamer mag hanteren bij de Duitse sectie van dit occulte genootschap. Hij staakt zijn werkzaamheden bij het literaire blad waarvoor hij werkt en begint een eigen occult tijdschrift. In de volgende jaren schrijft hij een aantal werken over theosofie en is hij veelvuldig op reis voor het houden van lezingen en het bijwonen van theosofische congressen. Zijn literaire activiteiten verruilt hij voor een buitengewoon mistige occulte prietpraat waarin hij van jaar tot jaar met onwaarschijnlijker beweringen komt. Zijn uitspraak "Op geen enkel gebied mag, wat intellectueel te bewijzen is, geldigheid bezitten." is illustratief voor de totale ommekeer die zich bij de voormalige wetenschapper binnen enkele jaren voltrekt. Astrologie, reïncarnatie, karma, een slechts voor ingewijde helderzienden als Steiner waarneembare geestenwereld met een engelenhiërarchie spelen van nu af aan een centrale rol in de beweringen zonder bewijsvoering die Steiner zijn lezers en toehoorders voorschotelt.
In 1913 kwam het tot een breuk met de Theosofische Vereniging naar aanleiding van een meningsverschil tussen Steiner en theosofenleidster Annie Besant over de positie van de Indiase jongen Krishnamurti. Steiner richtte de Antroposofische Vereniging op, waarvan hij tot zijn dood de onbetwiste leider bleef.
In linkse kringen wordt Steiner dan al niet meer gezien. We komen hem wel tegen in Duitse en Oostenrijkse aristocratische kringen. In 1914 heeft hij goede contacten met de Duitse opperbevelhebber Von Moltke. Na de wereldoorlog legt hij Duitse en Oostenrijkse regeringskringen plannen voor tegen de socialistische revolutiedreiging, het zelfbeschikkingsrecht der volkeren en de invoering van de parlementaire democratie. In 1925 overlijdt hij aan maagkanker.

Evert van der Tuin ●

Literatuur:
G. Ahern, Sun at midnight. The Rudolf Steiner Movement and the Western Esoteric Tradition, Wellingborough (The Aquarian Press) 1984.
R. den Dulk e.a., Antroposofie ter discussie, Zeist (Vrij Geestesleven) 1985.
E. van der Tuin en G.R. Zondergeld, De leer van Steiner over rassen en volken, in R. Kranenborg red., Antroposofie, Amsterdam (VU Uitgeverij) 1988.
W.F. Veltman, Rudolf Steiner - een biografie, Zeist (Vrij Geestesleven) 1980.

ANARCHISTEN EN ANTI-SEMITISME

De titel van mijn lezing zal misschien bevreemding wekken. Is het mogelijk dat mensen die een ideologie aanhangen die de persoonlijke vrijheid, de gelijkheid, en onderlinge verschillen als belangrijkste uitgangspunt heeft, racistisch kunnen zijn?
Men vindt bij één van de exponenten van het anarchisme, een man die als geen ander zo diepzinnig over de vrijheid heeft geschreven, Michael Bakoenin, onmiskenbaar antisemitische uitspraken. Zelfs zo evident dat de xxe eeuwse Franse antisemitische schrijver Céline, Bakoenin citeert om zijn rassenwaan te ondersteunen. Maar niet alleen Bakoenin, ook Stirner en Proudhon maakten zich schuldig aan anti-semitisme. Drumont, die in de negentiger jaren van de vorige eeuw een felle campagne tegen de Joden voerde, kon zich op Proudhon beroepen om zijn campagne te rechtvaardigen. En is het voortdurend hameren op de bankiersfamilie Rothschild door de Franse anarchosyndicalist Pouget misschien een latente vorm van antisemitisme?
En zelfs vindt men in het belangrijke Franse anarchistische blad "Les Temps Nouveaux" een oproep van de anarchistische tekenaar Villette om de "Parti antisemiste" te steunen!
In mijn lezing wil ik nagaan of de antisemitische uitlatingen van de belangrijke grondleggers van het anarchisme doorwerkten in de anarchistische beweging. Hierbij richt ik mij vooral op de negentiger jaren van de vorige eeuw in Frankrijk. Dit land beleefde een opbloei van het antisemitisme. De Franse graaf Gobineau probeerde voor het eerst in de geschiedenis met een lijvig boekwerk "Over rassenongelijkheid" een theoretische basis te geven aan het racisme. Eén van de slachtoffers van de anti-semitische hetze werd Dreyfus, een Joodse Franse legerofficier die wegens "verraad" aanvankelijk ter dood werd veroordeeld. De zogenaamde Dreyfusaffaire verscheurde Frankrijk in dreyfusards en anti-dreyfusards.
Ik wil nagaan hoe de reactie was van de anarchistische beweging in die tijd op de Dreyfusaffaire en welk antwoord de beweging zocht op het groeiende antisemitisme.
Mijn aandacht gaat voornamelijk uit naar de Joodse schrijver Bernard Lazare (1865-1903), een belangrijke symbolistisch dichter en anarchist die, vanuit een anarchistisch perspectief, een alternatief bood voor de oplossing van Theodor Herzl die door de publicatie van zijn brochure de "Jodenstaat" (1896) de grondslag legde voor het Zionisme.

Dick Gevers ●

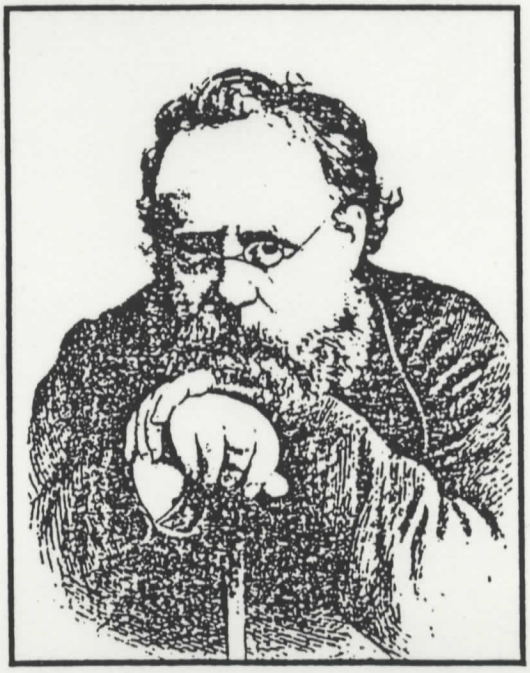

Proudhon

RAPALJANEN EN ERGER... BETREKKINGEN TUSSEN NEDERLANDSE ANARCHISTEN EN PRE-FASCISTEN IN DE JAREN TWINTIG

Anarchisme en fascisme worden doorgaans gezien als twee ideologieën die in het politieke spectrum het verst mogelijk van elkaar verwijderd zijn: als 'extreem-links' en 'extreem-rechts'. Zij zouden volgens deze voorstelling het grootst mogelijke verschil in politieke doelstellingen vertegenwoordigen.
Toch zien we in Nederland in de jaren twintig herhaaldelijk nauwe betrekkingen tussen de aanhangers van beide 'uitersten'. Kennelijk hebben er toen, naast alle verschillen, tussen anarchisme en (pre)-fascisme ook raakvlakken bestaan, die groot genoeg waren om beide 'uitersten' nader tot elkaar te brengen; nader dan men van uitersten wel zou verwachten.
Anarchisten en pre-fascisten vonden elkaar in de Rapaille Partij van Amsterdam (1921) en de eerste fascistische organisatie in Nederland, het Verbond van Actualisten, zocht toenadering tot de Rotterdamse 'Rapaljaan' Coremans (1923-1924). Het fascistenblad De Bezem stelde in 1928: "Een anarchist die den natuurlijken opgroei van den geest in zich laat voltrekken, wordt fascist" en oud-fascistenleider Jan Baars bezwoer nog in 1966: "ik ben er van overtuigd dat een groot deel van de provo's in die dagen bij ons terecht zou zijn gekomen. Absoluut! "
Inderdaad blijkt herhaaldelijk dat 'extreem-links' en (met name revolutionair) 'extreem-rechts' weliswaar in theorie van elkaar verschillen, maar dat zij zich in termen van mentaliteit vaak nauwelijks van elkaar onderscheiden. Extremisme als mentaliteit openbaart zich in beide gevallen vaak op dezelfde manier: in de wijze waarop men zijn doelstellingen tracht te bereiken (langs revolutionaire weg, door vernietiging van de bestaande politieke structuur), in de middelen die men bereid is daartoe aan te wenden (desnoods geweld), en vaak ook in de mate waarin men bereid is zijn morele en humane beginselen hieraan op te offeren, met name wanneer men als minderheid zijn wil aan een meerderheid wil opleggen - een recht dat men zichzelf toeëigent uit een gevoel, een overtuiging van superioriteit.
Kijkend naar Nederland in de jaren twintig tonen het anarchisme en het revolutionaire (pre-)fascisme zich qua mentaliteit en élan vaak nauw aan elkaar verwant. Maar ook in het verzet tegen het parlementarisme en tegen de heersende burgermaatschappij bestond een belangrijk raakvlak. Dit tezamen maakte goede betrekkingen tussen individuele aanhangers van beide stromingen mogelijk en deed sommigen de betrekkelijk kleine stap zetten van 'extreem-links' naar 'extreem-rechts' - twee uiterst bedrieglijke aanduidingen.

Hans van der Pauw ●

Gerhard Rijnders, Van de Straat in den Raad, Amsterdam z.j.(1921)
E.Wichman en H. Eikeboom, Het Fascisme in Nederland (Pro en Conta, Baarn (1925).
Wim Zaal, Aan de rol met Sisyfus, Amsterdam (1964).
Wim Zaal, De Nederlandse fascisten, Amsterdam (1973)
F. van Burkom en H. Mulder, Erich Wichman 1890-1929,Utecht (1983)
J.L. van der Pauw, Coremans de Rapaljaan, Rotterdam (1986)
J.L. van der Pauw, De actualisten, Amsterdam (1987)

HET RAADSHEERTJE

Satyrisch Anti-Parlementair Orgaan

Hoofdredacteur: GEORGE OVERSTEEGEN
Redactie en Administratie: Slaperdijk 50
Haarlem (Post Santpoort) — Telefoon 10989

Abonnementsprijs per 3 maanden 25 cents
bij vooruitbetaling

14

George met zijn »Raadsheertje« op de Brandstapel

Tachtig jaar hebben onze voorvaderen voor niks geknokt. De Inquisitie van Alva-zaliger was kinderwerk vergeleken bij de moderne Inquisiteur Mr. Bijvoet, die Thorbecke's grondwet in één middagzitting voor acht pop honorarium, meende onderste boven te kunnen gooien.

Was het presentiegeld van Mr. Bijvoet op Woensdag 7 Maart 1928 Judasloon, zooals van Balthazar Gerards, die de anti-Papist Prins Willem van Oranje te Delft op een verraderlijke wijze vermoordde, na welke gelegenheid in de Roomsche kerken het „Te Deum" werd gezongen?

Noch Chr. Historischen, noch onvervalschte anti-revolutionairen hebben er in het licht van boven gememoreerde historie aan gedacht, dat toen Mr. Bijvoet zoo'n vurig pleidooi stond te houden tegen de Godslastering en Majesteitschennis om het „Raadsheertje" in een vloek en een zucht in de ban te doen, dit louter comediespel is geweest, zooals wij dit van de katholieken in het algemeen, gewoon zijn wanneer het de waarheid, de godsdienst en de politiek g[illegible]

De [illegible]
Wann[illegible]
zoude[illegible]
een jo[illegible]
Het [illegible]

daarop, kwamen wij tot de ontdekking dat een man zijn voorkamer als rendez-vous verhuurde omdat het gezin van ƒ 7.— steun onder aftrek van ƒ 6.50 huur er natuurlijk ook niet kon komen. Zooals het gewoonlijk gaat, vervielen wij zonder het te willen plotseling in een millieu van publieke vrouwen, waardoor wij de gelegenheid kregen de oude waarheid bevestigd te zien dat het kapitalisme de arbeiders, wanneer zij niet in loondienst geëxploiteerd worden, de vrouwen en dochters goed genoeg zijn om de liederlijke wellusten in den vorm van betaalde l i e f d e te laten botvieren.

Was het een samenloop van omstandigheden dat het Haarlem's Dagblad van Dinsdag 28 Februari iets schreef omtrent de moraliteit in Haarlem naar aanleiding van het jaarverslag over 1927 van de afdeeling van de Nederl. Middernachtzending Vereeniging, waarbij de Redactie een commentaar leverde omtrent het oordeel van de politie?

Juist deze commentaar was voor ons een prikkel en een aanleiding verder op onderzoek te gaan, ten einde er ons [illegible] te overtuigen wat er waar is omtrent de immoraliteit [illegible]

[illegible] publiek ge-
[illegible] hoogen dan
[illegible] raats op de

RUILNUMMERS.

Wij ontvingen „De Bezem", Fascistisch Orgaan, een goed geredigeerd weekblad, de moeite waard om te lezen en te herlezen. Proefnummers op aanvraag te verkrijgen, Postbox 34, Leiden.

„Opstand", onder redactie van de in onze kringen algemeen bekende A. L. Constance. Adres voor proefnummers v. Heurnestraat 208, Den Haag.

„Het Noorderlicht", R.K. anti-godsdienstig weekblad voor Noordelijk Haarlem. Wie dit blad leest, behoeft zich niet te verwonderen dat Heemskerck en Barentsz zaliger bij hunne overwintering op Nova-Zembla zooveel „pech" hebben gehad. Hoe theologisch de pastoor-redacteur van de Rijksstraatweg bij is, moge dienen uit de volgende apostolische openbaring in het jaar Onzes Heeren 1928 (21 Jan. No. 3): „God heeft de goede oude sajetten kous uitgevonden en de zijden is een uitvinding van den Duivel!!!

Wie verstrekt Vroom & Dreesman het bedrijfskapitaal om zijden kousen te verkoopen? God of de Duivel?

Blad van George Oversteegen, die voor de Anti Stemdwang Partij (te vergelijken met de Rapaljepartij) in de Haarlemse gemeenteraad zat. In de rubriek "Ruilnummers" wordt het fascistische blad "De Bezem" de moeite waard gevonden. Ongedateerd nummer [1928].

VAN 7 APRIL 1979 NAAR 7 APRIL 1990 FRAGMENTEN UIT EEN JONGE GESCHIEDENIS VAN ITALIË

Na enige jaren van hard werken brak op 7 april 1979 de gouden dag aan voor openbaar aanklager te Padua, Pietro Calogero. Hij en enige van zijn collega's brachten hun onderzoek tot de uiterste consequentie, namelijk tot tientallen arrestaties onder de autonomen.
President Pertini stuurde de onderzoekers een telegram met zijn felicitaties voor hun "succesvol optreden ter verdediging van de democratie".
Een groot gevaar was bezworen.

****

-"de twee tegenovergestelde extremismes"

De meest uiteenlopende krachten hadden er belang bij om de buitenparlementaire politieke krachten van links en van rechts als één pot nat af te schilderen. Een dergelijke schildering zegt meer over degenen, die haar toepassen als over degenen, die afgeschilderd worden.

(augustus 1974)
"We bevinden ons in een oorlogstoestand. We staan voor tegenstanders, die voor niets terugschikken (....) In wezen is de stelling van de tegenovergestelde extremismes een manier geweest om het "centraal staan" van Democrazia Cristiana in het politieke krachtveld te handhaven".
Een moment van oprechte onoplettendheid?!
Van minister Taviani hebben we daarna weinig of niets meer vernomen.

****

Nu zou men met enig recht kunnen zeggen, dat op hoogtijdagen van het militante antifascisme (in de jaren 1973/74/75) de twee tendenzen elkaar moeiteloos leken aan te vullen. Aanzienlijke delen van de bevolking in een stad als Rome wisten heel goed, waar de haarden van fascistische knokploegen en terreur zich in de buurten bevonden. De ordehandhavers vaak blijkbaar niet.....

****

"Het wordt nu tijd om op te houden met het onderscheid maken tussen vormen van gewapende strijd naar aanleiding van hun meer of minder massaal karakter en met het stellen van duizend voorwaarden voor die strijd(...) Het gaat hier om een ander probleem: alleen de voortgang, de versterking en de uitbreiding van de gewapende strijd kan de strijd van de massa in staat stellen om het systeem te treffen" (Toni Negri-1974)

Het prediken van een abstract doel als de dictatuur van het proletariaat sprak de jongeren niet erg aan. Maar deze marxistische ideologen trokken hier niet de conclusie uit dat hun doel onjuist of minder bruikbaar was geworden. Alleen was het nog te vroeg om hier over te beginnen.

Door de toenemende confrontatie zouden de bewegingen zich steeds meer bewapenen en centraliseren. De mensen, die deze ontwikkelingen het best konden voorzien -en dat waren dezelfde ideologen- zouden dan als het ware komen "boven drijven" in die bewegingen en de verdere taktiek en strategie gaan aangeven.

Het motto was: er tegen aan!! De tegenstanders waren overal: de kapitalist, de paap, de heroïne-handelaar, de politie-agent en ga zo maar door. Iedereen kon er wel een verzinnen om aan te pakken. Veel denken was hier niet voor nodig.
Het aktivisten-bestaan was een leven op zich; elke aktie had zijn eigen rechtvaardiging, iedereen kon direct reageren, zoals het gevoel het ingaf en omdat elke aktie ook reaktie uitlokte (al was het maar van de politie en authoriteiten), bereidde men zich er op voor steeds zwaardere middelen te moeten gebruiken.
Over de gevolgen van die botsingen voor de mensen, die er niet rechtstreeks bij betrokken waren, dachten de autonomen niet hard op na.

Met andere woorden: het standpunt van l'Autonomia Operaia, dat er op zijn minst ook positieve kanten aan de gewapende strijd in Italië zitten, dient door iedereen onderschreven te worden. Degenen, die dit niet doen, behoren -aldus- l'Autop.- niet meer tot de beweging.

****

-de kritiek

"Het probleem van de bevrijding houdt in, dat men de onderdrukking moet doorzien; moet inzien hoe zij op ons uitgeoefend wordt. Het is nodig, dat we afstand nemen van de vijand om ons te bevrijden van de onderdrukking (van zijn cultuur, van zijn visie op de wereld), die we ons eigen hebben gemaakt; alleen zo kunnen we onze werkelijke behoeften herkennen en een keuze maken over hoe er voor te vechten en hoe ze te bevredigen(..) De altruïstisch-revolutionaire visie, volgens welke men doodt om een ander een beter leven te geven, functioneert niet meer".

Tom Welschen ●

maart 1990

ANARCHISME EN FASCISME

Anarchisme en fascisme lijken twee absolute tegenpolen. De ene stroming keerde zich immers furieus tegen iedere vorm van staatsdenken, terwijl de andere juist streefde naar de vorming van een sterke totalitaire staat.
Terwijl bij het anarchisme de persoonlijke vrijheid van het individu voorop stond, was het uitgangspunt van de fascisten juist de natie, waarin het individu zijn eigen plaats moet weten. De anarchist zou zijn eigen leider moeten zijn, de fascist zou de Leider juist blindelings moeten volgen.
Bij het anarchisme is sprake van een zo groot mogelijke tolerantie en humanisme, de fascist kent slechts minachting voor die begrippen.
Zo te zien lijkt dus de openingszin de enig juist opmerking, die er over de relatie tussen beide ideologiën te maken valt, als we het fascisme al als een ideologie wensen te beschouwen, want zelfs dat wordt betwijfeld.
Fascisme en anarchisme zijn niet alleen in ideeën elkaars tegenpolen, in het verleden zijn zij meermalen elkaars vijanden geweest.
We hoeven daarbij alleen maar te denken aan de Spaanse Burgeroorlog, waar de anarchisten en de anarcho-syndicalisten van de CNT/FAI op leven en dood vochten met de falangisten. Juist de Spaanse Burgeroorlog schijnt het hoogtepunt van de strijd tussen anarchisme en fascisme. Als we echter de zaak meer in detail bekijken, dan weten we dat dat eigelijk helemaal niet zo was: de falangisten speelden in het kamp van Franco maar een zeer beperkte rol en één van hun leiders, Hedilla, bracht zelfs jaren in een Franco-gevangenis door.
Aan de andere kant waren ook de anarchisten in het begin van de strijd wel zeer belangrijk, maar werd al heel gauw in het republikeinse kamp een eind aan de sociale revolutie van de anarchisten gemaakt en werden ze of ze wilden of niet gedwongen hun principes te verloochenen, wilden ze tenminste nog meedoen met de strijd.
Zoals Franco geen fascist was, maar slechts gebruik maakte van het fascisme, zo werden de anarchisten op hun beurt gebruikt door de socialisten en communisten. Trouwens, aan de vooravond van Franco's opstand, bestreden falangisten en anarcho-syndicalisten soms wel gezamelijk in straatgevechten de socialisten, die ze allebei evenveel haatten (Hugh Thomas, Spain, in European Fascism, S.J. Woolf (ed.), New York 1969, 293). En volgens Gerald Brenan waren sommige falangisten beter bekend met het werk van Georges Sorel, de ideoloog van het revolutionaire syndicalisme, dan de mensen van de CNT (Het Spaanse Labyrinth, Amsterdam 1947, 247).
Is er dan toch, hoe onvolstelbaar het mag lijken, sprake van een zekere verwantschap tussen beiden uitersten? Volgens mij moet het antwoord bevestigend luiden, omdat beide richtingen een paar zeer wezenlijke punten gemeen hebben.
Allereerst het ant-parlementarisme. De minachting voor het parlementaire stelsel en het kiesrecht waarvan veel anarchisten blijk hebben gegeven, grenst toch wel zeer dicht aan de verachting, die de fascisten voor dat democratische instituut voelden. Niet voor niets waren Gerard Rijnders, de opvolger van FDN en Erich Wichman elkaars bondgenoten in de provo-achtige campagne van Had-je-me-maar! Rijnders echter kreeg hierdoor wel moeilijkheden in de eigen anarchistische kring: de stemming op een spotkandidaat achtten sommigen toch een verloochening van de

Uit "Bevrijding" oktober 1936.
Het maandblad "Bevrijding" van Bart de Ligt en anderen stond zeer kritisch tegenover het gebruik van georganiseerd geweld in de revolutie, ook tegenover dat van de anarchisten in de Spaanse burgeroorlog.

---

zuiverheid van de principiële stembusweigering (F. van Burkom/H.Mulder, Erich Wichman tussen idealisme en rancune, Utrecht 1983, 145). Ik vermoed dat in die discussie nu juist de grenzen van verschil en overeenkomst werden getrokken. Wichman had voor hetzelfde geld anarchist kunnen worden of blijven, als dat niet zo was, dat op dat moment het fascisme als het nieuwe en radikalere hem meer aantrok. Erich Wichman hanteerde een grenzeloze minachting voor alles wat burgelijk was: voor de platte protserigheid van de OW-er, maar ook voor het geheelonthoudersdom van de Blauwe Knoop en van de volgens hem domme droom van het algemeen kiesrecht. Het anarchisme was in die vroege jaren twintig steeds meer aan de zelfkant van de politiek gekomen. De kans dat er onder de zwarte vaan ooit een revolutionaire massabeweging op straat zou kunnen worden

gebracht, leek voorgoed verkeken. De verbittering over de gruwelijke mensenslachting van het westfront paarde zich aan de verachting voor het burgerdom en de domme arbeidersmassa, die pas in opstand kwamen toen het te laat was. Het was die verbittering die een briljant, maar niet karaktervol bourgeoiszoontje als Erich Wichman in het kamp van het zwarte hemd bracht.
Minachting voor de bourgeoisie horen wij ook in de bittere woorden van Ravachol, van Vaillant en van Henry. Bij zijn aanslag was hij, zegt Jan Romein van de laatste, even teruggedeinsd voor de idee dat hij onschuldigen zou doden, maar toen had hij toch de bom geworpen: de bourgeoisie maakte ook geen onderscheid tussen schuldigen en onschuldigen en er zouden toch alleen maar kleinburgers door zijn bom gedood worden, een "bête en prententieuze massa, die zich steeds aan de kant van de sterkste schaarde" (J. Romein, Op het Breukvlak van twee eeuwen, leiden-Amsterdam 1967, I, 177).

Een ander belangrijk punt van overeenkomst is ongetwijfeld het gebruik van geweld. Natuurlijk niet door alle anarchisten aangehangen, kondigde het anarchisme van de daad uit het fin de siècle de terreur van de zwarthemden toch al aan. De diepe terleurstelling in de hele samenleving en in het bijzonder in de socialistische arbeidersbeweging, die we kunnen waarnemen bij al die "dynamiteurs" kwam vertienvoudigd terug na de Eerste Wereldoorlog na de gigantische offers aan de Somme en de Isonzo, onder nieuwe zwarte vanen. Vergeten wij niet, dat Mussolini eerst revolutionair socialist was, dat Sorel later fascist werd en Gustave Herré van pacifist militarist. Als er dan toch oorlog en geweld moet zijn, waarom dan niet zelf meegedaan, heeft Mussolini gedacht. Ernst Nolte heeft deze ontwikkeling zeer overtuigend aangetoond in "Der Faschismus in seiner Epoche" (1961). En in Nederland was Jacques de kadt hem in die analyse al een kwart eeuw voor.
De Kadt beschrijft in zijn "Het Fascisme en de nieuwe Vrijheid" het fascisme als een verzet tegen de wereld van de nooit ernstig genomen idealen, tegen de wereld van de massa, de klerken en de maagvergader (Amsterdam 1946, 62, 63). De gemiddelde socialist zag alleen het bederf van de top zonder oog te hebben voor de gevaren en de onsmakelijkheden van de massa.
Die hele platte bourgeoiscultuur moest door een nieuwe barbaarse cultuur vervangen worden. Een cultuur waarin de echte idealisten, de waarlijk sterken, zich zouden kunnen uitleven.
En lijkt dat fascistisch ideaal niet weer erg veel op dat van een Max Stirner? Bronsveld haalt Kolakowski aan als die zegt dat het radikale "individualisme" van Stirner lijkt, maar dat de band tussen beide juist ligt in het willen breken van iedere historische gegroeide maatschappelijke band, met de bedoeling die te vervangen door een nieuwe orde, waarin het individu zichzelf waar zou kunnen maken (De onweerlegbare dwaling van Max Stirner, in De As nr 78, 18). Is het toeval dat Stirner bewonderd werd door Mussolini net als Sorel trouwens? Er is geen land waar zoveel anarchisten en anarcho-sydicalisten tenslotte overliepen naar het fascisme. In de eerste revolutionaire fase van het fascisme waren de politieke en culturele verschillen tussen fascisme en anarchisme ook beslist niet groot. Niemand minder dan Malatesta trok opgetogen naar Fiume, toen d'Annunzio daar met zijn fascisten een vrijstaat had gesticht. En d'Annunzio zelf, die in heel zijn leven en werken steeds de diepste verachting voor het burgerdom had getoond, wilde zijn revolutie ook zien als een facet van de wereldrevolutie van de onderdrukte volken tegen hun onderdrukkers. "De zaak van Fiume is niet de zaak van de grond, het is de zaak van de geest.....van de ontembare Sinn Fein

in Ierland tot de rode vlag in Egypte, die de halve maan verbindt met het kruis, al de opstandigen van de geest tegen de aanbidders van het vlees.....". Daarom nam hij regeringswapens in beslag, die naar Rusland gestuurd werden ter ondersteuning van de Witten. Net als de bolsjewiki keerden de fascisten van Fiume zich tegen de oude machten van Versailles. En in de 20 maanden dat zij de macht konden uitoefenen in de omstreden havenstaat, poogden zij daar maatregelen door te voeren, die meer weg hadden van een radikaal-linkse signatuur dan van wat wij doorgaans met fascisme verbinden. In de grondwet van Fiume werd de volledige gelijkstelling van de vrouw aan de man opgenomen, de volledige vrijheid voor christen zowel als atheïst, een vergaand systeem van sociale voorzieningen en gratis medische verzorging, en dat alles werd bekroond door een vorm van directe democratie, waarbij alle inwoners vanaf 18 jaar het recht kregen mee te spreken in de volksvergadering.

Een tijdlang heeft Malatesta zelfs gedacht dat vanuit Fiume de revolutie over heel Italië zou worden gebracht. Dat d'Annunzio volstrekt opportunistisch naar bondgenoten zocht, kon echter weer blijken uit zijn contacten met sommige socialisten, maar ook bijvoorbeeld uit zijn contacten met de door de Serven weggejaagde koning van Montenegro (M.A. Ledeen, The first Duce. D'Annunzio at Fiume, Baltimore 1977). Er kunnen daarnaast meer voorbeelden genoemde worden. Is het toeval dat Sorel niet alleen op mussolini en Lenin, maar juist ook op de revolutionaire nationalisten in Duitsland, de zogenaamde "Linke Leute von Rechts" zo'n grote invloed heeft uitgeoefend?
Om te eindigen met een voorbeeld uit ons eigen land: is het toeval dat de fascistische miljonair Alfred Haigthon bereid was het kleine Rotterdamse anarchistje Coremans te financieren (zie J.C. v.d. Pauw, Coremans, de rapljaan, Rotterdam 1986).
Deze vragen zullen vandaag ongetwijfeld aan bod komen.

Gjalt Zondergeld ●

Lijst No. 1. **Kiezers!!** **Lijst No. 1.**

In niet ÉÉN van de weinige plaatsjes in Nederland, waar de **SOCIALISTEN** in den Gemeenteraad de **MEERDERHEID** hadden, konden zij die meerderheid behouden!!

Hoe kan het ook anders?

KIEZERS, laat je ook in Rotterdam niet **beduvelen.**

Stemt **niet** op de lijst van de zich noemende **Arbeiders-Partij**, waarvan notabene de **oer-kapitalisten** Van Kol, Wibaut, Troelstra, Henri Polak, Dr. Stoop, enz. enz., de **LEIDERS** zijn!!

Weg met alle verlakkerij!

Kiest COREMANS.

Lijst No. 1. **Lijst No. 1.**

GERHARD RIJNDERS: ANTI-SEMIET?

Van diverse kanten is gewezen op het feit, dat Gerhard Rijnders (1876-1950) zich in "zijn" Vrije Socialist op uiterst dubieuze wijze uitgelaten zou hebben over joden en jodendom. Vooral in de dertiger jaren zouden zijn artikelen bij tijd en wijle een anti-semitisch karakter hebben aangenomen. Hans Ramaer, die een hoofdstuk in zijn boek De piramide der tirannie, betitelt als "Bederf in eigenkring", schrijft: "Zo verscheen er nog in 1939 in het blad (De Vrije Socialist - RU) een artikel onder de kop Twijfelachtige Vaderlanders, waarin de joden verweten werd een vijandig volk te zijn, dat naar Palestina diende te verhuizen."[1] Rudolf de Jong meldt: "Meer reden tot verontwaardiging was er in 1934 toen De Vrije Socialist een artikel plaatste met anti-semitische passages (Nieuwe hongerigen rukken op - 16 mei 1934. Hitlers concentratiekampen zijn dan al vol). Hierin valt o.a. te lezen: "De joden moesten van het onbaatzuchtige socialisme der anarchisten niets hebben." Het leidt tot felle protesten in anarchistische organen; maar ook later komen wij gelijksoortige uitingen tegen."[2] Nog afgezien van het feit, dat juist in de Nederlandse anarchistische beweging veel joden actief waren - ik noem hier slechts Hyman Croiset (1877-1925), I.I. Samson (1872-1928), Sam W. Coltof (1855-1932) en Alexander Cohen (1864-1961) - zijn dit uiterst generaliserende opmerkingen, die natuurlijk op niets gebaseerd (kunnen) zijn. Wellicht is het voorbeeld van Alexander Cohen ongelukkig gekozen, daar deze zich bij l'Action Française aansloot, op zijn zachtst gezegd een reactionaire beweging, die anti-semitische ideeën verkondigde.[3] E. Kummer stelt m.i. terecht; "De bewering dat extreem-links en extreem-rechts elkaar raken, in ons geval het anarchisme en het monarchisme, omdat ze een aantal wezenlijke trekken gemeen zouden hebben: antiparlementarisme, antirepubliek, antiplutokratie, is niet toereikend om dit probleem te verklaren."[4]

In tegenstelling tot bladen als De Arbeider, De Syndicalist en De Wapens Neder werd De Vrije Socialist bij het uitbreken van WO II niet onmiddelijk verboden, hoewel Rijnders op alle mogelijke manieren Mussert en de NSB bestreed. Zo schrijft hij in de brochure Domela Nieuwenhuis, voorloper van de N.S.B.: "Dus een levens- en wereldbeschouwing (van Domela - RU) die zich tegenover de N.S.B.-strevingen verhoudt als water tot vuur. Volksmisleiders zijn altijd, vroeg of laat, ontmaskerd."[5]

Rijnders bestreed niet alleen Mussert en de NSB, maar ook "Zwart Front", dat vlak voor de Duitse inval omgedoopt werd tot "Nationaal Front" van Arnold Meijer,[6] een notoir anti-semiet. In Vrijheid Arbeid Brood krijgt Meijer ervan langs en wordt zijn partij gerekend tot "...de nieuwe partijen, geleid door lieden waar men vroeger nooit iets van hoorde... Tragisch-grappig is het, dat al die partijen om een eenheidsfront schreeuwen, doch door haar oprichting de verdeeldheid onder de arbeiders groter maken dan zijn ooit gewwest is."[7]

Overigens besteedde De Vrije Socialist nauwelijks aandacht aan het verloop van de oorlog zelf, ofschoon Rijnders in een groot aantal brochures, vanaf ca. 1941, het fenomeen oorlog belichtte. Hij publiceerde o.m. De oorlog houdt aan, De oorlogshel brandt door, Nog raast de oorlog, Als de oorlog de mensheid teistert, De massa en de oorlog, enz.

Na talloze waarschuwingen werd De Vrije Socialist uiteindelijk verboden, volgens Rijnders vijf maanden na de bezetting. Hij ging echter onverdroten voort met het verkondigen van zijn mening:

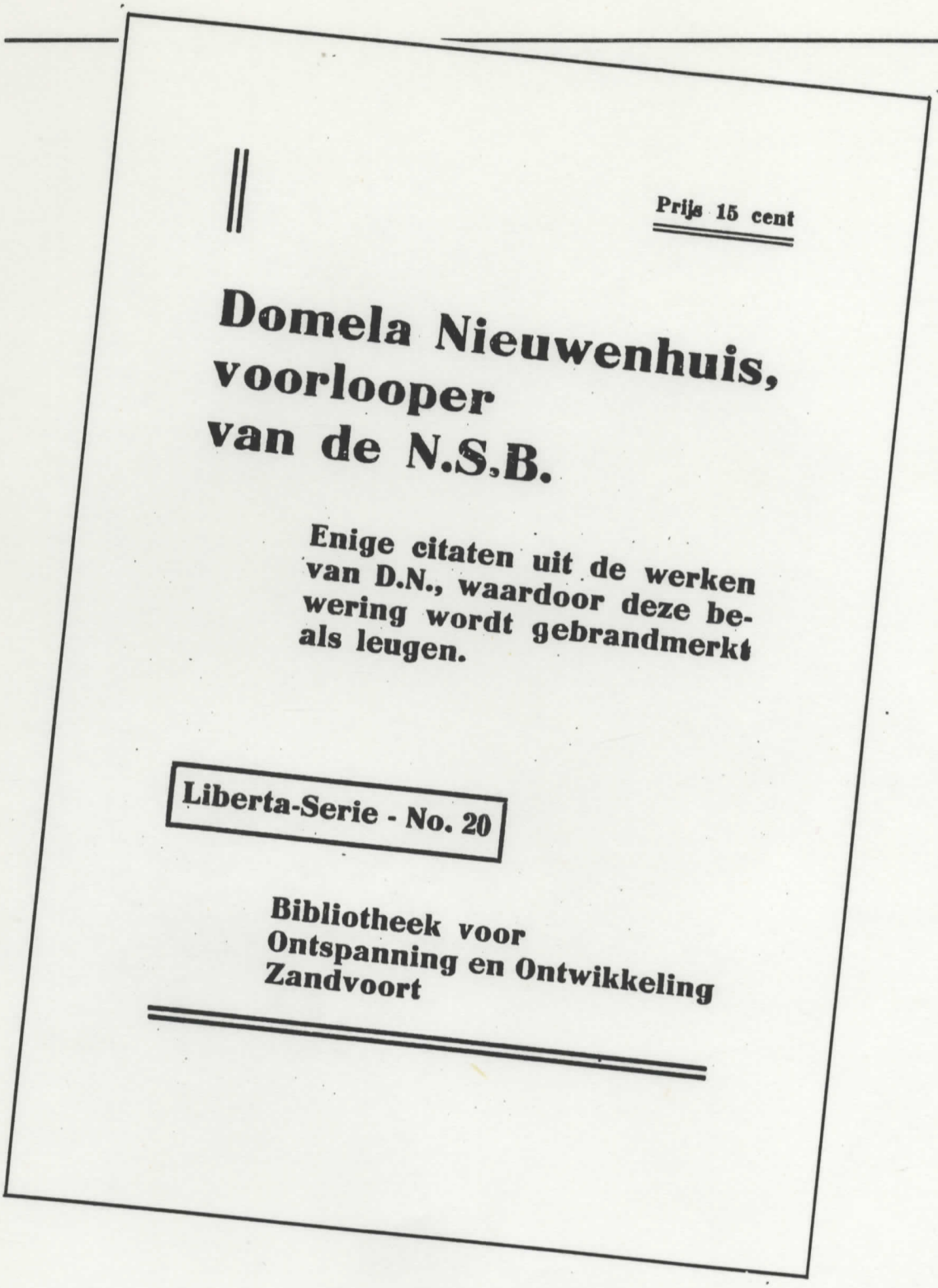

Prijs 15 cent

Domela Nieuwenhuis, voorlooper van de N.S.B.

Enige citaten uit de werken van D.N., waardoor deze bewering wordt gebrandmerkt als leugen.

Liberta-Serie - No. 20

Bibliotheek voor Ontspanning en Ontwikkeling Zandvoort

Brochure van Gerhard Rijnders tegen de NSB, gepubliceerd - maar niet illegaal! - tijdens de bezettingstijd, met de eerste pagina.

---

eerst in brochurevorm, later in de vorm van een 'libertaire serie' en vervolgens verschenen er vredeskalenders. In een schrijven aan 'de afnemers van de B.O.O." (Bibliotheek voor Ontspanning en Ontwikkeling) bericht hij vanuit Zandvoort: "De Duitsche Sichterheitspolizei heeft de uitgeverij B.O.O. verboden en verzegeld. Niet omdat wij in overtreding waren, doch alleen omdat men onze lektuur gevaarlijk acht voor de 'orde en rust' in 't land. Het is mij echter nog mogelijk gemaakt zekere lektuur langs andere weg, uit te geven."
Later ontkende Rijnders "...dat De Vrije Socialist anti-semitisch

was geweest. Verwijzend naar het artikel uit 1934 schreef hij dat De Vrije 'de handelingen waaraan sommige joden zich schuldig maken volstrekt niet als specifiek joods te beschouwen,'"[8] Een even curieuze als nietszeggende verdediging.
Van groot belang voor Rijnders' denkbeelden omtrent volken en rassen is de brochure Rassen en Volken. Een populaire beschouwing, waarin hij opnieuw begint met uithalen naar de NSB. Op de volgende wijze onderscheidt hij de diverse rassen: "Men kan daarbij meer in het oog houden hoe de mensen naar het lichaam (1), of wel hoe ze naar de geest onderscheiden zijn. In het laatste opzicht zou men kunnen letten in de eerste en voornaamste plaats op de taal (2), waardoor in hoorbare vorm teruggegeven wordt de indruk, die de buitenwereld op de geest maakt en in de tweede plaats op zeden en gewoonten (3), die stellig niet minder dan de taal voortvloeien uit de eigenaardigheden van de geest en daarvan veel duidelijker uitdrukking zijn."[9]

Rijnders was van mening, dat rassen met hun eigenaardigheden, die volgens hem scherp getekend zouden zijn, hun eigen karakter zouden behouden wanneer er "in eigen boezem" getrouwd zou worden. Dit eigen karakter bespeurde hij met name bij joden. "De betrekkelijk geringe verschillen, die men nog bij de Joden opmerkt - zoals enkele malen blauwe ogen en blonde haren en dergelijke - zijn toe te schrijven dááraan, dat enkele malen ook bij de Joden huwelijken plaats gevonden hebben met vrouwen van vreemde afstamming."[10]
Na diverse clichés opgetekend te hebben over de uiterlijke kenmerken van de diverse rassen - "De Arabieren zijn over het algemeen welgevormd, van gemiddelde lengte, zijn zelden gezet, hebben donkere ogen en haren en een welgevulde baard"[11] - geeft hij er in deze brochure blijk van zijn houding ten opzichte van "het" jodendom iets genuanceerd te hebben: er is geen sprake meer van regelrechte aanvallen op een "vijandig volk" of denigrerende opmerkingen, waarmee nog niet gezegd wil zijn, dat het afgelopen is met de clichés.
In zijn slotbeschouwing stelt Rijnders, dat er slechts sprake is van drie rassen: 1) Het Kaukasische (waartoe hij de joden rekent); 2) het Mongoolse en 3) het Negerras, een onderscheid dat hij baseert op uiterlijke kenmerken. Daarnaast heeft hij het over volksgroepen. "Volksgroepen kunnen staatkundig of aardrijkskundig worden ingedeeld, maar in de loop der eeuwen hebben zich deze volksgroepen zo zeer met elkander vermengd, dat er van een 'zuiver volkstype' ten slotte ook maar heel weinig sprake kan zijn."[12]
Aan De Staatscourant van 3 februari 1941 ontleent Rijnders het onderscheid tussen joden en bastaard-joden; laatstgenoemde "kliek" (zijn woorden) onderscheidt hij weer in twee categorieën: 1) Indien de persoon van twee volbloed joodse grootouders stamt en 2) wanneer de desbetreffende persoon één volbloed joodse grootouder heeft/had.
Hij rekende joden niet tot een ras, maar tot een volk of een natie. "Wat de Joden betreft, zij worden inmiddels wel gestraft voor het rampzalige 'klieken' wat zij voor het merendeel deden, ook in landen en streken, waar niemand hen daartoe dwong, waar zij volkomen vrij waren om zich te assimileren."[13] Heel dubieus voegde Rijnders eraan toe: "Eenzelfde straf wacht eenmaal elke natie, kliek of kaste, die zich van andere volksgroeperingen isoleert en daarmee vervreemt. Alleen vermenging van en vrij verkeer tussen de rassen en volken, kan de mensheid tot welvaart, vrede en steeds hogere beschaving voeren..."[14] Wellicht een goed bedoeld pleidooi tegen de Arische rassenleer, maar toch, als

individueel anarchist een "volksgroep" willen dwingen te assimileren en die groep het recht op eigen zeden en gewoonten te willen ontzeggen, blijft bedenkelijk. In het verlengde hiervan schrijft hij: "Geen ras of volk is in alle opzichten superieur...Rasverwaandheid, nationale waan, hovaardij van volksgroeperingen, zij moeten worden uitgeroeid...De leus van de verstandige, werkelijk innerlijk beschaafde mens moet worden: Eén vaderland: de wereld, één volk: de mensheid."[15] Wellicht ten overvloede: Rijnders spreekt niet meer over een vijandig volk gedurende de oorlogsjaren, maar wel ontzegt hij hen het recht zich als afzonderlijke "volksgroepering" te uiten en voorts is het gebruik van het woord "Gestraft" op zijn zachtst gezegd, ongelukkig gekozen. In dit opzicht is bij Rijnders geen sprake (meer) van regelrechte jodenhaat, maar veeleer van het klakkeloos toedichten van bepaalde eigenschappen aan bepaalde "rassen en volksgroepen".

Ruud Uittenhout ●

(1) H. Ramaer-De piramide der tirannie. Anarchisten in Nederland. Amsterdam, 1977. blz. 39.
(2) R. de Jong-85 jaar De Vrije. in: De Vrije nr 6/7, 1983. blz. 9.
(3) Vgl. M. Nord (red.)-Alexander Cohen. Uiterst rechts. Journalistiek werk 1906-1920. Amsterdam, 1981.
(4) E. Kummer-Alexander Cohen (3). in: Maatstaf. nr 2, februari 1977. blz. 84.
(5) Zandvoort, z.j. blz. 4. De ondertitel van de brochure luidt: Enige citaten uit de werken van D.N., waardoor deze bewering wordt gebrandmerkt als leugen.
(6) Zie vooral: G.R. Zondergeld-Een kleine troep vervuld van haat. Arnold Meijer & het Nationaal Front. Houten, 1986.
(7) Zandvoort, z.j. blz. 26.
(8) De Jong-85 jaar De Vrije. blz. 9.
(9) Zandvoort, z.j. blz. 11-12.
(10) Ibid. blz. 18.
(11) Ibid. blz. 95.
(12) Ibid. blz. 131.
(13) Ibid. blz. 133-134.
(14) Ibid. blz. 134.
(15) Ibid. blz. 136.

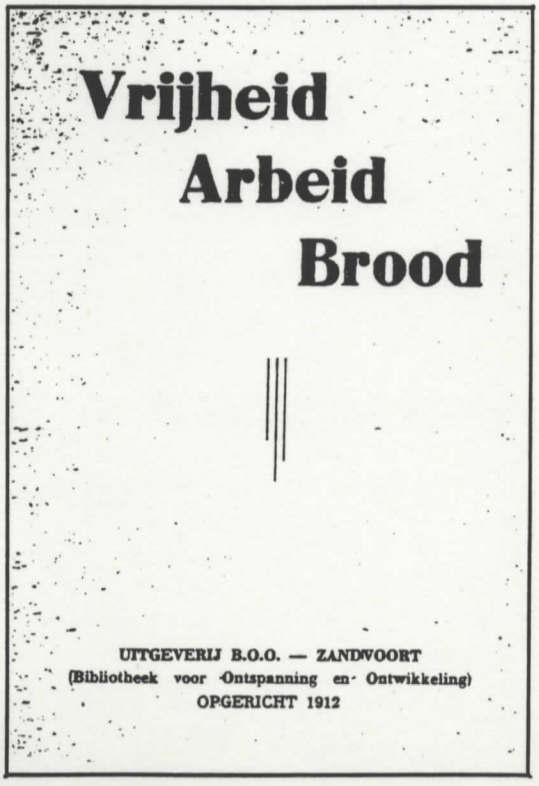

DE ALARMBEWEGING (1931-1939) GESPREK MET EEN ANARCHIST

"Ook in verhouding tot de gehele anarchistische beweging was de Alarmbeweging een kleine groep. Waarschijnlijk waren er enige tientallen aktieve Alarmisten. De meesten woonden in en om Amsterdam, daarnaast waren er ook kernen in Den Haag en Rotterdam. Ook in het Noorden was een Alarmgroep. Lezers van het blad Alarm waren er natuurlijk wel wat meer. Ik schat enkele honderden.
Eigenlijk zijn er drie bladen geweest die Alarm heetten. Het eerste Alarm verscheen van 1922 tot 1926 onder redactie van de toen jonge Anton Constandse. Het was een opmerkelijk blad, fel van toon, zoals alle jongerenbladen uit de jaren twintig.
In het boek De Alarmisten (1975) heeft Constandse een bloemlezing uit dat Alarm opgenomen. Piet Kooijman, die in die jaren gevangen zat in Leeuwarden vanwege een politieke aanslag heeft er ook in geschreven. Dat waren stukken die de gevangenis uitgesmokkeld waren.
Constandse en Kooijman vertegenwoordigden de fel anti-syndicalistische stroming binnen het nederlandse anarchisme. Ze beschouwden het anarcho-syndicalisme als een verraad aan de arbeiders, als een nieuw bonzendom, en propageerden eerst het radensysteem, later het idee van bedrijfskernen. Ik denk dat die anti-bonzen-stroming toen een beetje onderschat is door de rest van de anarchistische beweging. Nu, bijna een halve eeuw later, blijkt hun visie dat arbeidersorganisaties allereerst uit zijn op zelfhandhaving en dan pas op revolutie, zo gek nog niet. Het gaat om de institutionalisering van organisaties; zelfs anarchistische en syndicalistische organisaties ontkomen niet aan die wetmatigheid. Alleen Constandse en Kooijman veronderstelden kwade trouw bij de syndicalistische voormannen en dat is hen nogal kwalijk genomen.
In 1931 verenigden de groep rond het vroegere Alarm, Moker-jongeren en andere anti-syndicalistische anarchisten zich in het Landelijk verbond van Alarmgroepen. Een jaar later verscheen het eerste nummer van het (tweede) Alarm. Dat blad verscheen twee keer per maand en heeft het nog geen jaar volgehouden. De hele kern van de Alarmbeweging, zo'n man of vijftien werd gearresteerd wegens opruiing. Kooijman kreeg tien maanden. Constandse was toen al buiten de Alarmbeweging geraakt. Die was eigenlijk alleen bij de oprichting betrokken geweest.
In (het tweede) Alarm was Kooijman duidelijk de centrale figuur. Doordat hij nooit een blad voor de mond nam is hij door de andere stromingen binnen het anarchisme gemeden. Tot gedachtenwisselingen, discussies kwam het niet. Nu was Kooijman ook wel iemand die er heel uitgesproken meningen op na hield. Meningen die hij als uitkomsten van zijn dialektisch denken presenteerde. Wetmatigheden dus, waardoor een heleboel anarchistisch verzet, arbeidersstrijd, en ook heilige huizen binnen het anarchisme, op slag achterhaald waren. Een voorbeeld daarvan is de Spaanse burgeroorlog. Volgens Kooijman was de strijd van de Spaanse anarchisten zinloos. Ze voerden een achterhoedegevecht tegen de geschiedenis omdat niet alleen iedere arbeidersorganisatie maar ook de arbeidersklasse zelf tegelijk met de val van het kapitalisme zou verdwijnen.
Kooijman schreef daarover in het derde Alarm, dat van begin

1936 tot eind 1939 verscheen. Ik heb de indruk dan Kooijman minder nauw bij de redactie van dat derde Alarm betrokken was dan bij het tweede. Er waren zelfs conflicten binnen de redactie over de artikelen van Kooijman. Zelfs zijn eigen Alarmistische achterban had soms kennelijk moeite met zijn standpunten. Bijvoorbeeld Kooijman's standpunt over religie. In bepaalde opzichten kon Kooijman wel waardering opbrengen voor mensen die in een god geloofden. Omdat ze via een omweg de mens als soort eerden.

In die tijd had Kooijman al afscheid genomen van het proletariaat. In 1934 verschenen de zogenaamde Alarmstellingen, waarin hij voorspelde dat de technische ontwikkeling het produceren en het consumeren steeds meer zou ontkoppelen. De arbeidersklasse had geen toekomst meer, die was voorbehouden aan de gedeklasseerden, degenen die buiten het arbeidsproces waren komen te staan. Je vindt die opvattingen in de brochure Heden Verleden en Toekomst uitgewerkt, en ook in een lang artikel over de vooruitzichten van de arbeidersbeweging in het maandblad Bevrijding van eind 1935. Centraal stond nu de soort, de homo sapiens, met de gedeklasseerden als nieuwe voorhoede.

De Alarmbeweging was toen de oorlog uitbrak al ter ziele. Zo'n beetje als een nachtkaars uitgegaan.

Opvallend is natuurlijk dat een klein deel van de Alarmisten na en misschien soms al voor 1940 lid geworden is van de NSB of andere nationaal-socialistische organisaties. Professor De Jong moet maar eens uitzoeken hoeveel het er waren, belangrijker lijkt me de vraag waarom je het anarchisme inruilt voor het fascisme.

Wil je die vraag beantwoorden dan ontkom je niet aan speculaties, maar ik denk dat naast hele specifieke omstandigheden en persoonlijkheidskenmerken de ideologie van het Alarm-anarchisme een belangrijke rol heeft gespeeld. In het Alarmisme was geen plaats voor concrete belangenbehartiging van de arbeider, zoals loonstrijd; in een later stadium deelde Alarm de arbeider in het reactionaire kamp in. Dat alles was natuurlijk theoretisch uitstekend te verklaren. Maar het resultaat was waarschijnlijk toch onthechting, ontworteling uit de traditie van het arbeiders-anarchisme, waar heel weinig tegenover kwam te staan. Dat moet de stap naar het nationaal-socialisme voor sommigen vergemakkelijkt hebben."

Interview door Hans Ramaer ●

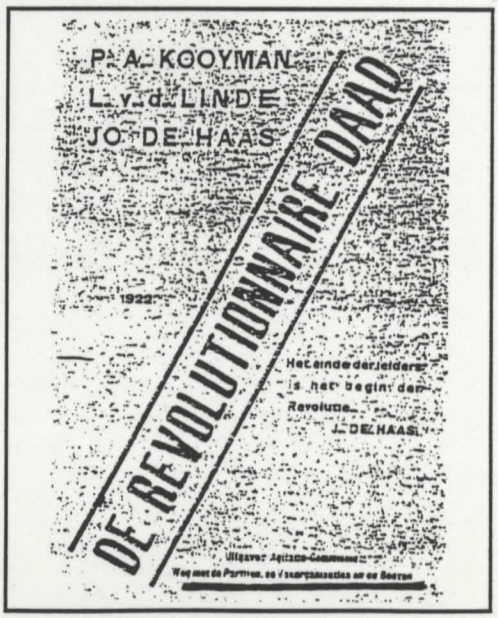

HET FASCISME IN NEDERLAND PRO-ERICH WICHMAN CONTRA-HENK EIKEBOOM

Fragmenten uit een brochure van de pro-fascistische kunstenaar Erich Wichman en en de anarchistische propagandist Henk Eikeboom over Het Fascisme in Nederland, verschenen in de reeks Pro en Contra. Deze brochureserie genoot populariteit in het eerste kwart van deze eeuw. Ook Domela Nieuwenhuis heeft er in gepubliceerd.

„... Einen seh' ich! Er sitzt und harfeniert die Verwüstung,
„Aber der reissende Strom nimmt auch die Lieder hinweg".

GOETHE.

Aan de enkele „dwazen", die in Nederland „Fascisten" waren, tien jaar voordat in Italië het woord „Fascisme" ontstond, wordt deze brochure [1]) eerbiedig opgedragen door een der hunnen. —

Ik spreek liever van „Rebelsch Patriottisme". Wat ik tegen het gebruik van het woord „Fascisme" voor een Nederlandsche actie heb, zal ik later zeggen. Dat zal echter niet helpen: het woord is er, het ding is er. De Italiaansche werkelijkheid dringt zich op. Wat wij toen wilden telt niet meer.

Toen was Holland waarschijnlijk nog te redden, en wij waren jong en sterk. Holland heeft ons wel klein gekregen om klein te kunnen blijven, liet ons schreeuwen en hongeren, herkauwde onderwijl. Ja ja, nu is het weiland kaal („de dorre akker") en is er al merkbaar minder te herkauwen. Dat land en volk geen eer bezaten, dat hinderde niemand, zoolang er „centjes" (Matth. Maris) waren. Nu ook de centjes in aantal verminderen (aan verband gelooft natuurlijk geen „verstandig mensch"), nu het waarschijnlijk al te laat is, is het nu anders? En heeft het zin of waarde, als Holland minder op de centjes gaat letten ... óm de centjes? Het noodlot der Staten is met geen hocuspocus te bezweren; volksziekten genezen niet met kwakzalversdrankjes...!

Wij hebben gelijk gekregen. Wij kunnen nu lachen. Maar wij lachen niet, wij willen graag nu nog ongelijk krijgen en er zelfs als menschen onzen nek voor laten breken, om nu nog ongelijk te krijgen als Nederlanders (of omgekeerd, als men wil). Ook zonder hoop, met de vreeselijke zekerheid, dat wij steeds meer gelijk zullen krijgen, gelijk tot het einde, het „bittere" einde. Al zullen wij het zelf niet meer beleven, dat op de plaats, waar nu de tempel van den God der Nederlanden, het heilige centje, staat, bossen buigend helmgras in den zeewind zwiepend, sierlijke lijntjes krassen in het rulle witte zand, waar korreltjes stuiven en rollen en tuimelen en in de voren der rimpeltjes zacht knarsend over elkander schuifelen ...

Hier: Milaan. Een sombere, gejaagde, een titanische, „futuristische", een tragische stad, vergeleken met andere Italiaansche steden. Aan een vergelijking met Holland denkt niemand. Een sterke stad.

Piazza del Duomo. Hier in deze Galerij stonden eenige jaren geleden 70 jonge mannen met knuppels. Hier vlogen steenen.

Van hier zijn zij later opgetrokken en hebben de „Avanti!" uitgebrand (het zal nog eenigen tijd duren voordat *wij* optrekken en „het Volk" uitbranden...). En verder.....,

Hier is de „wereld" gered — of de „Westersche Beschaving". Voor hoelang? Was het de moeite waard? Was het goed? Niet vragen, dóen.

Zie deze steenen. Overal buiten de drukste straten is Milaan geplaveid met rivierkiezels van den vorm en grootte van een ei („Ciottoli"). Het is niet prettig, daarop met versleten zolen te loopen. Maar men kan die gemakkelijk uit den grond trekken en heeft dan een zeer effectief en toch zelden doodelijk projectiel. Als de communisten niet zoo'n kinderlijke voorliefde voor automatische en mechanische werktuigen, met name revolvers, gehad hadden, zoodat ook de Fascisten die gebruiken moesten, zouden er nòg minder dooden gevallen zijn.

De eigenlijke wapens waren: de knuppel („il Santo Manganello") deze steenen, zoomede — wonderolie („Olio di Ricino, olio divino"). Het is dan ook niet alleen om onze nationale wreedheid (ik weet van een dapper Nederlandsch soldaat, die een levende kat „voor de aardigheid" in de brandende kachel stopte), dat zooiets bij ons wel heel veel bloediger zou kunnen zijn. Want een Amsterdamsche kei is een onhandelbaar en gevaarlijk ding...

Nu wordt er nog wel in heel Italië iederen dag ongeveer, in een donker hoekje, een Fascist vermoord of mishandeld; maar „er is iets dood, en goed dood, in Italië" (Mussolini).

Er moeten dan maar eens eenige dingen gezegd worden, die men niet gaarne hoort:

Nederland staat voor een zekerder ondergang dan eenig ander land van Europa; Duitschland noch Frankrijk uitgezonderd. Allereerst natuurlijk om de blindheid — men weet, wien de goden daarmede slaan — ten opzichte van het feit zelf („de Gulden handhaaft zich voorbeeldig naast den Dollar"), de afwezigheid van schaamte in de schande, maar verder vooral om het ontbreken van wat wellicht met het woord *heroïek* het best omschreven is, ontbreken zóó volkomen, zoo zònder schijn zelfs dat er „zulke dingen" („hè foei!") bestaan, dat men haar niet eens mist.

„God is Geld", en dat een andere opvatting denkbaar is, weet niemand meer. („Democratie" = Plutocratie). Ook in Amerika is God Geld, zal men mij tegenwerpen, en Amerika vergaat nog lang niet. Toegegeven. Maar de Amerikanen zijn kinderlijk en kinderachtig, en wij zijn kindsch. De Amerikanen jagen naar den Dollar en wij liggen plat terneer voor het centje. Want ja, de jacht zelf naar het geld is in Amerika jeugdig-avontuurlijk, gevaarlijk, — heroïsch. Wij jagen allang niet meer naar geld zelfs, wij loeren, azen op centjes, pingelen, grabbelen...

„Volk van de Ruyter!" Jawel, van de Ruyter. „En van Tromp!" Ja, ook al van Tromp. Hoera. Ga mee een borrel pakken. Kijk es, ik heb nog een reuzepartij gedrukte sarongs voor Indie...

Zoo, gij wildet wel, dat dit land bleef bestaan, precies zooals het is, ellendig, zonder volk (maar met veel gepeupel), zonder leven, zonder ziel, zonder durf, zonder liefde, zonder kunst? De rekening is fout.

hard, hard, loopen, loopen, loopen, help, help, terug, naar huis, naar moeder!... of misschien, als daarachter de moed-makende mitrail-

leur niet mee mocht loopen, in 's hemelsnaam vooruit, naar den vijand, met de handjes in de lucht, heel hoog: „Och toe asjeblief meheir, doe me nou gein kwaod, ik sel je huisch alles fertelle!!" Want „liever Jantje laf dan Jantje dood", dàt is nu òns nationale spreekwoord

Wèl zullen vechten, en misschien zelfs goed vechten, de soldaten van... het Nederlandsch-Indische Leger, die gerecruteerd en met een Handgeld van f 200.— Nederlandsch Courant gelijmd worden uit de in het (Stief-)Vaderland „onnutte", „onbruikbare"; „mislukte", „verloopen" „sujetten"... uit de „Stoutmoedigen", de „koenen", de „kloeken", de „stoeren"; uit de kaerels, de durvers, de zwervers, de avonturiers, de... „Arditi"; die op torens klommen toen zij jongens waren, en waaruit gij, toen gij nog goede zakenmenschen waart, de Ruyters en Trompen wist te maken (gij zijt slechte zakenmenschen geworden....) Maar die staan op verloren post. En ook de vele flinke Hollanders in het Fransche Vreemdelingenlegioen kunnen u dan niet meer helpen, volstrekt niet meer, omdat het dan *te laat* is...

Neen, niet het gevaar is de ondergang, de vrees voor het gevaar is de ondergang! Ja, het lijkt u veiliger als alles blijft precies zooals het juist op dit onvolvloekbaar oogenblik is. Stilstaan: *er is geen stilstaan, er is groeien en vergaan!*

Ook ikzelf dacht dikwijls: laat dit jammerlijkste aller landen, dit verloederdste aller volken, hoe eerder hoe liever vergaan. Het is een eisch van „Hollandsche" zindelijkheid. Wij zitten goed hierbuiten om het vermakelijke ontbindingsproces te aanschouwen. Het land heeft niet meer verdiend; voor wat hebben wij te danken, dan voor smaad en ellende?

Men weet, dat de „Hollandsche zindelijkheid" bij het eigen lichaam ophoudt...

Wij mogen niet zoo algemeen van „vergaan" spreken. „Vergaan", „ondergaan", dat klinkt zoo kwaad niet, dat klinkt veeleer poëtisch, maar „décadence latine" of zoo. Ware het, dat met een grooten gulp de Noordzee zelve het land weer haalde, „ontworsteld aan de baren", men zou haar daarbij zelfs behulpzaam kunnen zijn... Dàt zou mooi zijn. Maar het is niet mooi, en het was niet mooi, en het wordt niet mooi; ons wacht geen heroïsch noch idyllisch einde, wij waren niet heroïsch noch idyllisch; wij waren grutters, gaan failliet en de boel wordt verkocht, ons wacht niet het einde van Babel of Carthago, van Sodom of Atlantis, ons wacht ons eigen erbarmelijke einde. Bij de eerste groote schoonmaak worden wij aan den vuilnisman meegegeven. De vaalt wacht...

„Was die Grossen Gutes taten,
„Sah ich oft in meinem Leben.
„Was uns jetzt die Völker geben,
„Deren auserwählte Weisen
„Nun zusammen sich beraten,
„Mögen unsre Enkel preisen,
„Die's erleben!"

(GOETHE, 1824).

1924! —

Ja, wij „prijzen"!

Boven op een stervend land, och arm, een doodelijke „Regeering". Zij heeft geen schuld: „elk land heeft de regeering die het verdient", van ouds. Wij deze: „La République des camerades". Een

slechte regeering is een ziekte, waarvoor een gezond volk immuun is; veeleer een ziekteverschijnsel dan een ziekte, en allerminst de oorzaak der ziekte. Een ziekteverschijnsel behoort te blijven bestaan, totdat de patient genezen of dood is.

Een volk is een grooter individu. En met een volksziekte is het als met een andere ziekte.

Zeker: alles wat men Sociaal-Democratie kan noemen, (dat is alles wat in Nederland „Politiek" heet!), is de volksziekte bij uitnemendheid. Maar het is er mede, als met elke andere ziekte. „Helpt" de ziekte in den vreeselijken graad van dezen dag nòg niet, dan *moet* zij doorzieken tot DAVID WIJNKOOP in het Paleis op den Dam resideert; zelfs al zou het zieke lijf dat niet verdragen, het ware dan misdadig, iets anders te willen. Maar ik vrees, dat het zelfs daarvoor nu te laat is: àl te zeer heeft zich het „communisme" in Rusland „dood geregeerd"... Hier zijn voortaan (tot het einde) „les mauvais bergers" en — de domme schapen.

Boven op het zieke, neergezakte, stervende dier, op het vee, op het stemvee, kruipt, gluipt en sluipt, jankt en blaft jakhalsachtig de parasietentroep; zuigt en zwelt. Ja, dáár stroomt de champagne, héél anders dan bij de klassiek (of romantisch) geworden „uitzuigende kapitalisten" (al heeft ieder volk ook de kapitalisten die het verdient). „Op de gezondheid van het Stemvee!"

(Maar een gezond lichaam heeft geen parasieten. Het zou niet helpen nu deze weg te jagen; dan komen er nieuwe)...

Wie zou er in ernst durven ontkennen, dat een Tweede Kamer, bij *loting* tusschen alle Nederlanders zonder uitzondering samengebracht, nog in het denkbaar ongunstigste geval bekwamer zou zijn, dan wat nu naar den „Leugen der Democratie" „het geheele Volk" heet „gekozen" te hebben?

Er bestaan twee politieke partijen in Nederland (laat u toch niet meer wijsmaken, dat er méer zijn!): de conservatieve en de revolutionaire. Daarvan telt de revolutionaire niet mee; die bestaat uit enkele oude liberalen en uit enkele anarchisten, en bovendien uit — òns. De conservatieve partij, die men ook de Sociaal-Democratische zou kunnen noemen, bestaat uitteraard in de eerste plaats uit de Sociaal-Democraten en Communisten, en verder uit hun „liberale", „Katholieke" en „Christelijke" navolgers en concurrenten. Dit lijkt, voor wie er nooit over nagedacht heeft, misschien paradoxaal, want wat kan er nou „revolutionairder" zijn dan zoo'n echte Communistische schreeuwleelijk?... Het is echter volstrekt niet paradoxaal.

Er is een aantal „menschen", van het type dat men in andere tijden in de volksgroepen der bedriegers, kwakzalvers enz. placht te vinden, aan het dringen en vechten om de beste plaats bij een boterbord, bij de „assiette au beurre". Een spattend gewar van grissende graaiende handen, zeeverende monden, likkende tongen, glimmende gezichten, wringende lijven, duwende ellebogen. Die achteraan staan, weinig te likken krijgen en nog zoo afschuwelijk veel ruggen vóor zich zien om woedend op te zijn, die willen heel vooraan komen, die willen het meest, die willen alles hebben, die willen een nog veel grooter boterbord heelemaal alleen uitlikken (als zij het krijgen wordt het „broeder tegen broeder" als in Rusland) en noemen zich de „revolutionairen".

Neen, dan heb ik liever de anarchisten, dat zijn tenminste mannen (al zijn helaas heden ook van hen de meeste b.v. door den „Klassestrijd"-klets aangetast) en geen speculanten als de communisten,

die niet zoozeer in het hiernamaals, als wel hierna, na den „grooten kladderadatsch", hun belooning verwachten. Ook zal geen gezonde staat het ooit zonder iets als anarchisten kunnen stellen: zij zijn noodig als accent, als ferment, als complement, als het slechte geweten, het memento mori van èlken staat; als de belichaming van „het andere", het rebelleerend individu, den *mensch alleen*. Iedere geest is in zekeren zin „Fascist" en in zekeren zin anarchist. Wie het niet beide is, is niet compleet en dus geen — mensch.

Dit geef ik toe. Ik geef nog méer toe: dat er geen goede regeeringsvorm bestaat of bestaan kan, geen vorm, die waarborgt, dat de macht inderdaad in handen komt van hen, die haar waard zijn en haar weten te gebruiken — voor den staat, voor allen. Want het is een volkomen noodzakelijk, hoewel niet het eenige, standpunt: dat de staat alles is en de mensch niets; dat er geen hoogere roeping voor den mensch kan zijn, dan een goed burger van een goeden staat te zijn.

De beste waarborg voor de deugdelijkheid eener regeering is, dat zij er „gekomen" is met — schrik niet — geweld; inderdaad: geweld. Geweld onderstelt tenminste moed en offervaardigheid! Dat is alweer ge-vaar-lijk; er kunnen Shakespearesche koningsdrama's van komen. Maar: gevaar is niet gevaarlijk, zeg ik altijd: niet het vuur is de dood, de doofpot is de dood. Die is de wisse ondergang van volk — èn mensch. Want, zoo er dan al geen schema is, dat een goede regeering waarborgt, is er toch tot vreugde van hen, die graag schema's zien, wel een schema, dat de allerslechtste regeering waarborgt, en dat is het democratische.

Multatuli, onverdacht toch, merkt op, dat het wel toevallig mogelijk is, dat een erfelijk koning bekwaam is, terwijl een verkozen kamerlid dat onmogelijk zijn kan (Toen! En nu..) Dit is tevens een der vele redenen, waarom de beste republiek slechter is dan de slechtste monarchie.

„Das Wahre war schon längst gefunden
„Hat edle Geisterschaft verbunden,
„Das alte Wahre, fass es an!" —

(Ik kan het niet helpen, dat bijna alle verstandige dingen al door GOETHE gezegd zijn). Neen, gelukkig begrijpt de menschheid de wijzen niet — de wensch van MULTATULI „leert lezen!" zal nooit vervuld worden — en begrijpt de menschheid alleen de dwazen, die de wijzen verkeerd en te laat begrepen hebben, en dan dikwijls nog weer verkeerd en te laat... Omdat dit alles zoo is, moeten van tijd tot tijd oorlogen, revoluties en derg. de menschen tot de daadwerkelijke wijsheid terug brengen, en dat maakt het leven veel interessanter... „Le public a plus d'esprit que Voltaire lui-même".

Ook een regeering der „besten", zooals eenigen tijd geleden allesbehalve „besten" in groepen als „Clarté" „eischten" (natuurlijk), zou malligheid zijn. De besten hebben wel wat beters te doen dan regeeren, hebben beter materiaal van noode dan menschen, waarvan de meerderheid (en wàt een meerderheid! Minstens $99^{9}/_{10}$ %, inplaats van „de helft + 1" ditmaal) aan den aap „nog niet toe is": verf, steen, papier, en dergelijks, en zouden ook slechte regeerders zijn. Zij zien te ver...

Men hoort wel eens zeggen: „wij hebben geen MUSSOLINI". En dit is zeer dom. Toen Italië ziek, schoon lang niet zoo ziek als Holland was, sliep MUSSOLINI in Zwitserland onder de bruggen en

bedelde langs de straat (ja, nette Nederlanders!). Wie kan zeggen hoeveel en hoe geweldige mannen er onder de Hollanders, die heden in soortgelijke omstandigheden leven, te vinden zouden zijn, of, nogmaals, in het N.-I. Leger en het Fransche Vreemdelingenlegioen?

Niet dat het toevallig een MUSSOLINI had, redde Italië, en Holland zou met geen toevalligen MUSSOLINI te redden zijn. Italië redde zichzelf, en zoo kon MUSSOLINI op de plaats komen, waar hij noodig was. Ook het „Fascisme" was niet zoozeer geneesmiddel als: teeken van genezing.

Alles is heden bedacht en berekend. Er is geen plaats meer in deze wereld voor avontuur, imprévu, élasticité, phantasie en „daemonie". Het allerdomste verstand geldt alleen. God is „stil gaan leven". Het is een doode tijd, een tijd zonder ziel, zonder geloof, zonder kunst, zonder liefde (haar draagster, de zeer irrationeele vrouw, is tot een uitteraard minderwaardigen man geworden, ja zelfs begiftigd en vergiftigd met het erbarmelijke „kiesrecht"). En zelfs de laatste nooddeur naar het leven moet gesloten, de drank moet „afgeschaft", het verdorde volk moet „drooggelegd" worden. Dit is geen tijd meer, een overgang, wie weet waarheen?

„„Wir haben die Wahrheit gefunden", sagen die letzten Menschen, und — blinzeln" (NIETZSCHE).

Als alles anders wordt dan wij willen — en waarom zou het niet anders worden? — dan kan men ons weer „dwazen" noemen. Elke daad kan een „dwaasheid" heeten, is in zekeren zin een dwaasheid.

En wie bang is een „dwaas" te heeten, ja te zijn; wie bang is het levend deel van een levend geheel te zijn; wie niet „dienen" wil; wie ter wille van zijn kostelijke „persoonlijkheid" geen „factor" wil zijn en misschien het omgekeerde bewerken van wat hij dacht; wie schuwt een „melaatsche des geestes" te worden; wie geen „stukje" kan zijn, geen blad in den wind, geen dier in nood, geen soldaat in een loopgraaf, geen man met knuppel en revolver op de Piazza del Duomo (of op den Dam); wie niets begint, als hij het einde niet ziet, wie niets doet, om geen domheid te doen —: *die* alleen is de ware ezel!

Men bezit niets, wat men niet weg kan smijten, ook zichzelf en eigen leven niet.

Dwaas meer dan alles is naast het leven te staan. Wij zijn een stukje van het geheele leven, òf wij zijn niets. Bovendien zijn wij natuurlijk ook ieder het geheele leven; maar zoodra wij het deel niet meer zijn, zijn wij ook het geheel niet meer, alle in de duisternis zuchtende „wijsheid" ten spijt. De wijsheid rent in den zonneschijn!

En daarom kunnen wij nu misschien deze „Republique des Camerades", dezen stal der „mauvais bergers", uitmesten. Ja, met geweld, ja, met „onwettige middelen"! „Door frazen is 't volk bedorven, 't zal door frazen niet genezen worden" (MULTATULI), Nogmaals dan: *te Wapen!*

(Gij vindt mij een slecht propagandist? Ik ben *geen* propagandist? Dit is geen program? Neen, dit is wat ik te zeggen had)..

E. WICHMAN.

Fascisme in Nederland! Bestaat dat?

Wanneer wij bij het fascisme denken aan het groote, breede gebaar, aan het aplomb om in het publiek op te treden én... dat publiek te overdonderen, dan zouden wij geneigd zijn te ontkennen dat in Nederland fascisme zou bestaan.

Wanneer wij denken aan het proces, zooals dat zich in betrekkelijk korten tijd in Italië voltrok, de vorming en consolideering van een groot, enthousiast en fanatiek leger „zwarthemden", de groote „vloedgolf" die op Rome áánstuwde en de macht daar in handen nam over Italië, —

wanneer wij het duitsche Hakenkreuzler-fascisme bezien en diens opzienbarende paradeeringen van Wehrwolf- en Stahlhelm-bral en -praal, —

wanneer wij denken aan het de oogen der geheele wereld tot zich trekkend tragisch avontuur der bolsjewistische fascisten in Rusland, die zich zelfs commerciëel wonderwel met hun italiaansche Mussolini-collega's verstaan en dan ook principiëel niet anders doen dan de oude paden gaan en de nieuwe bewegingen verstikken, —

wanneer wij denken aan al dit breed gebaar en dan ons vlakke landje met z'n beweginkjes beschouwen, — dan zouden wij geneigd zijn te ontkennen dat in Nederland fascisme bestaat.

De wereldoorlog, als konsekwentie van de imperialistische politiek der „beschaafde" staten, heeft de onmacht der huidige wereldorganisatie, om alle menschen van het voor het leven benoodigde te voorzien, aangetoond.

Want de ontwrichting van het wereldraderwerk door den afgeloopen oorlog wordt thans nog gevoeld: werkloosheid, gebrek aan koopkracht, gestagneerde handel, niét-sluitende begrootingen, enz.

En hier, op dit punt, vinden wij het begin van het fascisme. Het fascisme wil zich voordoen als een nieuw wereldreddend beginsel, maar het is dat niet. Het fascisme neemt de pose aan van een kwakzalver op de kermis, die de goe-gemeent wijs tracht te maken, dat hij voor een bepaalde kwaal of ziekte een nieuw, pas-ontdekt en onfeilbaar middel heeft. Maar wat hij aan den man brengt is doorgaans een ondeugdelijk, reeds lang door de wetenschap als onbruikbaar op zijde gelegd preparaat... Het fascisme is niets anders dan de geest van het kapitalisme, echter ontdaan van alle versiering, schoonen schijn, frasen en leugens. Het is de ongecamoufleerde geweldzucht. De openlijke diktatuur der enkelen (ondernemers, bankiers, enz.) over de massa.

MUSSOLINI kwam met z'n kwakzalversmiddeltje wèl op het juiste psychologische moment. De afgeloopen oorlog had millioenen oogen geopend. De vraag rees bij de arbeiders in de „overwinnende" landen: „waar hebben wij voor gevochten?" en „wàt hebben we nu gewonnen?". De onmacht van 't kapitalisme bleek door de werkloosheids- en hongergolf, die over de wereld ging. Aan de andere zijde bleek het staats-socialisme een afschuwelijke vergissing. Zij, die iets verwacht hadden van de politieke revolutie (in Rusland, in Hongarije, in Duitschland) werden hopeloos teleurgesteld. De arbeiders bleken nog te zwak om zèlf hun lot en leven in handen te nemen: immers zij wisten de in Italië in 1921 bezette bedrijven niet te behouden. Het kapitalisme kan het niet. Het socialisme faalt. Wat dan? Wat dàn? Weer die vraag, die wanhopige angstvraag! MUSSOLINI verscheen, beloofde orde, rust,

vrede, welvaart. Hij was a. h. w. het symbool van het intense verlangen der bourgeoisie zèlf naar de jaren van rust, orde en betrekkelijke regelmaat vóór 1914. Juist, die tijd moest terugkomen. Geen oorlog, geen revolutie, maar „vredig" produceeren.

Ontkomen aan den oorlog, ontkomen aan de revolutie bovenal, — ziedaar de gedachte van het fascisme, dat is van de kapitalistische burgerij. De „goeie ouwe tijd"! Het kapitalisme door den oorlog hopeloos ontmaskerd in z'n ware wezen, in z'n wezen van geweld, zag geen kans zich opnieuw te maskeren achter „kultuur", „demokratie", „kerstening" of dergelijke schoone frasen meer. Ontstaan in den loop der eeuwen, noodwendig en nuttig, heeft het zich door z'n eigen techniek overleefd, doch zich in de moderne staten apparaten geschapen, waardoor het zich in stand houdt. En het geweld, vroeger bijkomstigheid, werd hoofdzaak, ja, is thans 't

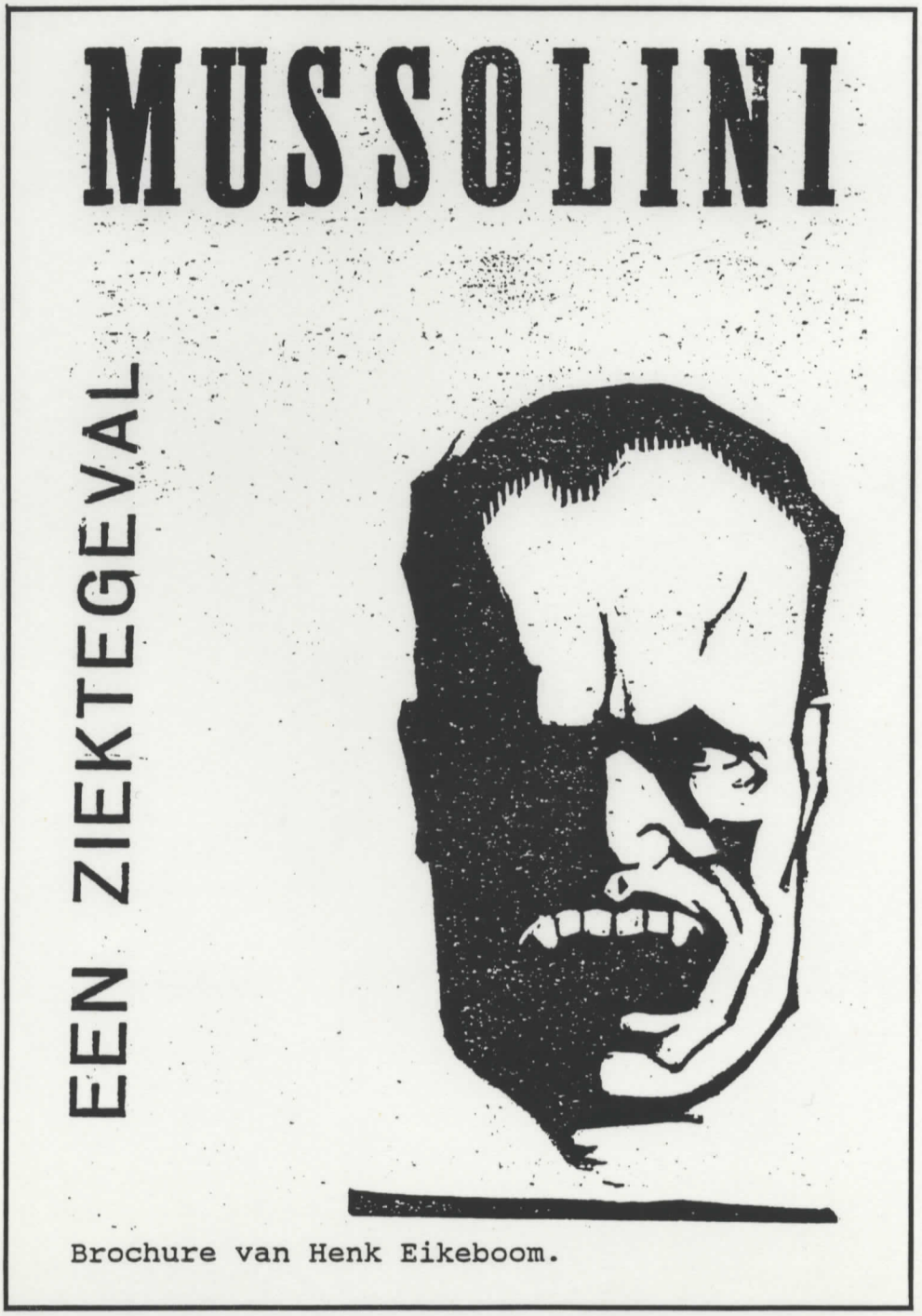

Brochure van Henk Eikeboom.

eenig argument. Dat is gebleken door alle afschuwelijkheden van den oorlog. Heeft de enkeling éénig recht tegenover de collectiviteit, die hem tegen wil en dank opslokt en meesleept in avonturen waar hij van walgt en zich tegen kant? Het geweld, de kerker, de dood is het antwoord op zijn verzet!

Welnu, dit geweldswezen van het kapitalisme, in den staat, handiglijk voorheen verborgen achter geestelijke schoonheden, komt in het fascisme onverbloemd naar voren. En alweer, — o perversiteit van het wereldgebeuren, — zooals in den oorlog arbeider tegen arbeider, kameraad tegen kameraad streed, trekt in het geweldsapparaat der fascisten de arbeider mee op om den toestand van orde, rust en vrede te scheppen, die — een fictie is

De nationale eenheid, die het fascisme overal scheppen wil in het nationaal „belang"! Wat is dat?

Een gevolg van het kapitalistisch productie-stelsel zelf, — niet het succes van de propaganda van enkele socialistische agitatoren, is de klassestrijd. Het gaat bij de beschouwing van dit punt er niet om of men socialist is of niet, het gaat er alleen om of men oogen heeft om te zien en gezonde hersens om te beoordeelen: Daar is een tweetal hoofdgroepen aan te wijzen in de wereld, — ondernemers, bezitters, bankiers, die het kapitaal, de voortbrengingsmiddelen bezitten, èn de arbeiders, die niets bezitten dan hun arbeidskracht, in loondienst te verhuren aan de eerste groep. Of dit zoo goed is of niet, kan hier in 't midden gelaten worden. Verder: de voortgaande ontwikkeling van het kapitalisme, de vordering der techniek, enz. enz. stellen de belangen dezer groepen steeds feller tegenover elkaar. — Hoe kan ooit dan van één nationaal *belang* gesproken worden, van nationale eenheid? Dat zijn ficties, waar echter in den regel mee bedoeld wordt: de belangen van het industrie-, of landbouw-, of handels- of bankkapitaal.

De belangengemeenschap van kapitaal en arbeid zegt het fascisme ten bate van het vaderland te willen bevorderen. Wat dit zeggen wil blijkt wel in die landen waar het fascisme aan de macht is. De aan het kapitalisme vijandige elementen, de socialisten en revolutionairen, zijn te vuur en te zwaard vervolgd en gekerkerd of vermoord; zij hebben moeten uitwijken of zijn tot transigeeren gedwongen ; de door dit optreden geïntimideerde kleurlooze massa is van hare vakvereenigingen beroofd, en zoo is kunstmatig een toestand geschapen, waarin het kapitalisme onbeperkt meester van 't terrein is, en daar kan dan gevoegelijk, voor het oogenblik althans, van „rust in de bedrijven" gesproken worden. Wie die rust echter anders dan slavernij en dit soort optreden anders dan uitsluitend bevorderen van de belangen der kapitalistische klasse kan noemen, moet wel zeer kortzichtig of zelfs verblind zijn.

Men knikt soms instemmend, wanneer het vaak korrupte parlementarisme, de budget-bezwarende bureaukratie, de millioenenverslindende prààt-kamer, enz. onder vuur worden genomen. Maar, zooals aan 't begin van dit betoog reeds gezegd, men late zich niet door deze schijnbare overeenkomst misleiden. Het fascisme, dat zich tegen de demokratie keert, is er nog niet aan toe, — de vooruitstrevende mensch, die er zich tegen keert, is er over heen. Het is dezelfde overeenkomst als tusschen twee menschen, die niet in een stad als b.v. Amsterdam willen gaan wonen: een keuter-

boertje, die niet z'n negorij uit wil, en de kosmopoliet, die het wereldstadsleven prefereert. Het fascisme is 't boertje!

Tenslotte: er zijn nog te velen, die geen belang hebben bij vooruitgang, voor wie de oude toestanden behagelijk zijn, als de rottende modderpoel voor de miasmen! In Italië waren dat (en ik ga nu de fascisten citeeren „de „kleurlooze middenstof", — de menschen, die er den last van hadden, als de treinen niet liepen en het licht niet brandde, omdat er staking was; wier fabrieken „bezet" werden; die zuchtten, in hun eigen taal: „Herr ist, wer uns Ruhe schafft", en MUSSOLINI, die haar de begeerde rust verschafte, als heer erkenden".

Zie, als het tempo van de ontwikkeling aangegeven moet worden door de „kleurlooze middenstof", — als kunstmatig een voorbije tijd, die alle elementen noodzakelijkerwijs in zich bergt voor herhaling van geleden ellenden, moet gereconstrueerd worden; als men zich niet bèter van het barbarisme redden kan, dan door vlucht tot het feodalisme, kan daar eenig goeds in te vinden zijn?

AMSTERDAM, December '24. HENK EIKEBOOM.

DISTRICT 12 DER N. S. B. AMSTERDAM

B. de Ligt **WAAROP HET FASCISME STUIT**

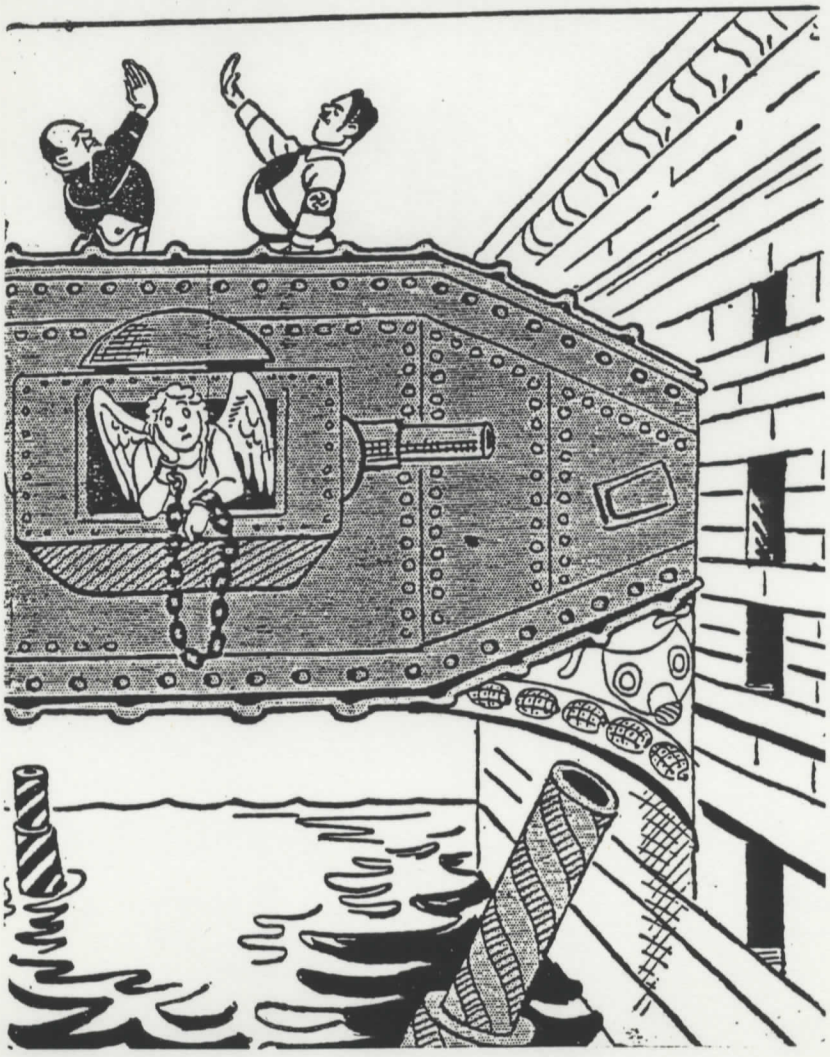

Brochure uit 1934 met de tekst van een rede van Bart de Ligt.
Dit exemplaar is afkomstig uit een NSB-bibliotheek!

FRAGMENTEN UIT BRIEVEN VAN WIM JONG AAN HANS RAMAER OVER ANARCHISME, GEWELD, ACTIVISME...

... Speelden ze (anarchisten) het fascisme in de kaart? De tweede wereldoorlog "to make the world save for democracy" had geen haar beter resultaat dan die van 1914. ... Je slaagt erin het wezenlijke argument te verduisteren, het ging niet om geweldloosheid, het ging er om of je het georganiseerde geweld, dit is diensplicht, ook in de fabrieken, doodstraf, dicipline, kortom het rode militarisme of het zwarte, het maakt niet veel uit (rood zwart waren ook de NSB-kleuren, niet alleen die van de FAI [Spaanse anarchisten]) te aanvaarden...zoals ik al eerder en vele malen later heb gezegd: geloof je in gewapende strijd tegen de reactie, het fascisme, de kolonialisten, de zionisten of god weet wie: ga dan bij de stormtroepen, teken bij de SS, daar leer je het vak. Van beide een: of het natuurlijke antimilitarisme van de "arbeiders", "de werkende massa", "het volk" is de oorzaak van de overwinning van het fascisme en dan moet je nu de NATO of het Warschauwpakt steunen...en van te voren het vak leren op staatskosten,...of je moet aanvaarden dat je fascisme niet met fascisme kan bestrijden, hoezeer dat ook je jongensboekenromantiek geweld aan doet Dynamiet is niet meer genoeg, het gaat nu om zenuwgassen en bacteriologische wapens, om blauwzuurpistolen, mogelijk lasers. Dan begin je niets met hooivorken of sterke knuisten. En, tenzij je Lucien van Hoesel of Baader c.s. tot voorbeeld neemt en je in Jemen laat trainen of in Cuba voor individuele akties (Overigens Cuba en individuele aktie?) zul je hebben te wachten, net als de knokploegen uit de laatste bezettingsjaren, op de orders: Befehl ist Befehl, ook voor freischarler. Dat is wat Simone Weil noemde: de ergste vorm van uitbuiting. (brief van 31.1.1977)

... Nu schijnt hij [Anton Constandse] het CPN standpunt in te nemen, dat we destijds verwoorden als "niet de wapens neder, maar de wapens hier." Er zijn helaas nog al wat gevallen van jongeren die tenslotte voor de wapens kozen..tegen het Britse imperialisme en daarom bij de SS gingen, een van de eerste aanmeldingen kwam van een jongen die Anton ook gekend moet hebben in zijn kleutertijd: Errico Ferdinad waren zijn voornamen, hij is, gelukkig, in Joegoslavie al gauw zo gewond dat hij verder geen dienst hoefde te doen. ...ik heb zelf in de oorlog meegemaakt dat een van de Alarm-dienstweigeraars ergens in de kop van Noord-Holland het graf verzorgde, beroepshalve, van een andere kameraad, een graf met een manshoge "wolfsangel" (de SS rune). Anton verdedigt nu het dienstplichtleger, vanwege de gevaren van een beroepsleger. Ik begrijp het argument ...maar anarchistisch kun je het moeilijk noemen, als je de burgerdienst afwijst als staatsdienst! (brief van 29.5.1980)

...het activisme om het activisme. Jongensspel, dat helaas al te vaak in ernst over gaat. De geschiedenis van de jaren dertig/veertig is er vol van... ik herinner me de ontwikkeling van de Vlaamse dienstweigeraars-beweging (totaalweigeraars, to the man): de helft ligt nu aan het Oostfront. (brief van 23.6.1980)

OPROEP TOT ARBEIDERS-EENHEID!

1. Deze tweede wereldoorlog gaat met rasse schreden zijn ontknoping tegemoet. Weldra staat de mensheid voor de beslissende keuze: Socialisme of ondergang in barbarisme.
2. Een andere keuze is er niet, omdat de "vrede", die het wereldkapitaal naarstig voorbereidt, slechts op één doel gericht is: handhaving van de uitbuiting der arbeiders. Van de overwinnaars in deze oorlog kunnen wij, ondanks talrijke mooie beloften en redevoeringen, weinig goeds verwachten. Zij zijn van plan onder bedekte termen een staatsdiktatuur in te stellen, waarin voor de strijd der arbeiders geen plaats zal zijn.
3. Het blijkt, dat in Engeland zowel als in Amerika en ook bij de naar Engeland uitgeweken regeringen het plan bestaat, niet alleen de vrijheid aan banden te leggen, maar ook de arbeiders te verplichten lid te worden van dwang-organisaties, om hen zodoende in toom te houden en het algemene levenspeil te drukken.
4. Van de zo stellig beloofde algemene welvaart zal hoegenaamd geen sprake zijn, omdat volkeren en bedrijven gereed worden gemaakt voor de voortzetting van de oorlog tegen het gele ras in Azië: het gaat uiteindelijk om een nieuwe onderwerping en verdeling van de wereld!
Het kapitalisme kan nog slechts verscherpte uitbuiting en nieuwe oorlogen bieden, tot andere prestaties is het niet meer in staat. Wie iets anders verwacht houdt geen rekening met de feiten.
5. De ervaringen na de vorige wereldoorlog en de tegenwoordige stemming onder de arbeiders wijzen erop, dat straks weer de geest van verzet overal ontwaken zal. De arbeiders zullen in opstand komen, maar hoe?
6. Men probeert nu reeds propaganda te maken voor plannen, die de bedoeling hebben, deze strijd op te vangen en af te leiden. Alle oude partijen hebben zulke plannen in portefeuille en gaan ermee de boer op.
7. Er is echter maar één oplossing: De sleutel tot de macht ligt in de bedrijven!
Deze waarheid moet tot richtsnoer worden van het naderende arbeidersverzet. Ook het wereldkapitaal en de oude partijen hebben de juistheid hiervan ingezien: Ook zij proberen de bedrijven straks vast in hun handen te krijgen. Hun hedendaagse en toekomstige politiek is hierop gericht.
8. Het is dus volkomen juist, de komende strijd der arbeiders de volgende inhoud te geven: De werkelijke macht der arbeiders ligt in de bedrijven; bezetting der bedrijven is voor het vestigen van de macht der arbeiders noodzakelijk.
Om de bezette bedrijven te behouden en te laten draaien is een organisatie nodig van alle werkers in het bedrijf: de bedrijfsraad.
De bedrijfsraden en hun onderlinge verbindingen vormen het geraamte van de toekomstige socialistische maatschappij.
De arbeidersraden mogen niet beheerst worden door politieke partijen, daarom: ALLE MACHT AAN DE RADEN. GEEN ENKELE MACHT OVER DE RADEN!
9. Ter voorbereiding van de arbeidersraden moeten in alle belangrijke bedrijven nu reeds bedrijfskernen gevormd worden. Tot de bedrijfskernen kunnen strijdbereide en goedwillende arbeiders toetreden. De taak van de bedrijfskernen is de voorbereiding en het bevorderen van het vormen van bedrijfsraden en van het overnemen van het bedrijf door de arbeiders. De bedrijfskernen werken voorlopig illegaal.
10. De verschillende organisaties, die de raden-maatschappij propagandistisch en praktisch voorbereiden, hebben besloten tot samenbundeling van hun krachten, met behoud van hun zelfstandigheid en politieke onafhankelijkheid. Zij geven gezamenlijk deze oproep uit. Uit hun midden vormden zij een Voorlopig comité voor Arbeiders-Eenheid. Zodra de onderlinge verbinding der bedrijfskernen tot stand is gekomen, zal deze haar taak overnemen.

Illegaal pamflet van Nederlandse anarcho-syndicalisten, uitgegeven tijdens de bezettingstijd, waarschijnlijk door Jacq Rees (Martin Paulissen) en door hem uitgegeven in samenwerking met August Rosseau (archief Jacq Rees - Martin Paulissen IISG).

GEWELD VAN RECHTS NAAR LINKS

Artikel van Tom Welchen, verschenen in Anarchistisch stencil stapelwerk, nr. 18, november 1980.

Geweld is er door prakties alle politieke stromingen in de geschiedenis gebruikt om een bepaald doel te bereiken. Toch zijn er verschillende vormen van geweld en die verschillen hangen over het algemeen af van de doeleinden die ermee beoogd worden. Maar ook van de plaats die het geweld voor een politieke groep inneemt temidden van alle middelen die de groep pleegt aan te wenden. Hoe belangrijker geweld alléén wordt als strijdmiddel van een groep, des te meer gaan de gebruikte vorm van geweld én het daardoor opgeroepen tegengeweld van de autoriteiten het leven van de groep bepalen, met andere woorden: des te meer gaat het middel geweld een eigen politiek leven leiden en daarmee een struktuur geven aan het leven van de groep die het middel gebruikt, zodat er nauwelijks meer over een te bereiken doel gesproken zal worden in die groep. Het is dán ook dat je de verschillen tussen links en rechts nauwelijks meer terugvindt in die groepen. En in de geschiedenis zie je dan het verschijnsel dat groepen en mensen die van de beoefening van geweld een hoofdzaak maakten / maken, zonder al te veel moeite een ommezwaai hebben gemaakt van het ene politieke uiterste naar het andere; en wel voornamelijk van links naar rechts.

Een voorbeeld daarvan is de filosoof Sorel die in Frankrijk rond de eeuwwisseling zijn ideeen aan de man trachtte te brengen en op bestaande ontwikkelingen voortborduurde (met beperkt sukses). Met een paar andere mensen had hij een tijdschrift, waarin hij (evenals in enige boeken) zijn uitleg van de gebeurtenissen uit zijn tijd gaf en er zijn eigen konklusies aan verbond.
Zijn tijd werd beheerst door een sterke opkomst van het revolutionair sindikalisme en door de verdere matiging in de opstelling van de meeste linkse politieke partijen. Zelf is zijn politieke opstelling niet volkomen duidelijk en ook aan politieke verandering onderhevig, al blijft hij door de jaren heen gefascineerd door het verschijnsel politiek geweld.
De enige vorm van politiek geweld die hij duidelijk blijft afwijzen is die van het terrorisme. Dat ziet hij als een teken van onmacht om anderen te overtuigen en verloedering van de direkte aktie. Verder ziet hij geweld als het middel wat de hoop, in akties uitgedrukt, tot werkelijkheid maakt; als de mythe, die de wil daadkracht geeft. En meer niet: "Het geweld staat niet in dienst van een leer of een siesteem en de arbeiders niet in dienst van de intellektuelen (zoals de armen wel in dienst staan van de hersens). Een leer dringt niet tot de arbeiders door, want een leer of ideologie en z'n siestemen zijn slechts uitgewerkte spekulaties, los van de akties. Het geweld is de leer zelf in werking, want het geweld is ideeen in werking. Het geweld behoeft geen betoog, want het is de wil zelf" ((Reflexions sur la violence / Marcel Riviere et cie, Paris, 1972 - pg. xiii). En dit idee werkt Sorel verder uit, tot zijn eigen ideologie.....

Dat geweld ook door de arbeiders uitgeoefend wordt, verklaart Sorel onder meer doordat geweld en werk met elkaar samenhangen, voor zover dit werk ook de wil vertegenwoordigt om zich als medewerker aan een groot werkstuk te doen gelden. Het geweld wordt het bewuste en waardevolle deel van het werk. Zo wordt het geweld de producenten eigen, want het geweld wordt het zich bewustzijn van zijn scheppend karakter als producent. Het scheppend vermogen is de produktiviteit van het proletariaat. Vanaf het moment waarop het scheppen een nega-

tieve inhoud krijgt, is er geen produktiviteit meer zonder geweld. Bij arbeidskonflikten treedt die negatieve inhoud duidelijk op de voorgrond. Er is geen sprake van dat de arbeiders bij de konflikten ook een positieve inhoud aan hun arbeid zouden toekennen en bijv. met voorstellen tot verbetering van de arbeidsorganisatie komen, zo stelt Sorel. "Voor utopie is geen enkele plaats bij ekonomiese konflikten" (idem, pg. 169).
Hier blijkt al dat van tijd tot tijd Sorel's eigen ideologiese opvattingen een feitelijke beschrijving van de realitieit in de weg staan. En dat is wat anders als wat hij zelf stelt over zijn werk: "Ik bezie geweld alleen wat betreft zijn ideologiese gevolgen"(pg 232)
Sorel ziet de gewelddadige arbeidskonflikten als uiteindelijke voorloper van de algemene werkstaking, een begrip wat even- 40
als het geweld bij Sorel een mythies begrip wordt. Een zaak waarnaar de revolutionaire sindikalisten streven om daarmee zonder meer het socialisme in te voeren, want "juist aan het geweld heeft het socialisme zijn hoge moraal te danken, waardoor het de wereld beter maakt" (pg 331). Een gewelddadige staking is voor Sorel een oorlogsverschijnsel. Wanneer die zich in aantal en omvang gaat uitbreiden, moet dat uiteindelijk tot de sociale revolutie leiden. "Want in de sociale oorlog wordt een beroep gedaan op het eergevoel van de mensen, wat zich op natuurlijke wijze ontwikkelt in ieder georganiseerd leger. En dat kan een eind maken aan de lage sentimenten, doordat de moraal machteloos staat tegenover dit eergevoel" (pg 373).

De arbeiders die de "sociale oorlog" voeren, zijn een minderheid (volgens Sorel), om precies te zijn "minder talrijk en zeer geselekteerd; zij zijn het die de proletariese ideeen uitdragen en zo een ideologiese eenheid kreeren, waaraan het proletariaat behoefte heeft om zijn revolutionaire werk te volbrengen" (pg 370).

In zijn werk verbergt Sorel aanvankelijk niet zijn simpatie voor de anarchisten, later wordt hij een bewonderaar van het opkomend bolsjewisme in Rusland en aan het eind van zijn leven laat hij zich waarderend uit over het optreden van Mussolini en aanhangers. Dat zonder zijn theorieen volledig op z'n kop te hoeven zetten en om te vormen. De draad die er door zijn werk loopt, blijft dezelfde: met aktie en geweld wordt de bestaande orde ondermijnd en op een dag komt dan de grote ommekeer en wordt alles beter. Een draad, die naar alle kanten uit te gooien blijkt. Vooral door zijn hardnekkige weigering om over het doel van de sociale revolutie uit te wijden en dat onmiddellijk af te doen met termen als 'utopies gespekuleer', wordt zijn ideologiese opstelling wel heel pragmaties, ja haast opportunisties. Aan de andere kant lanceert hij wel twee mythiese begrippen, waarvan vooral de gevoelswaarde, niet de eigenlijke inhoud benadrukt wordt (geweld en de algemene staking). Verder geeft hij niet erg hoog op van het 'massa-gedrag' en ziet hij uiteindelijk de revolutie geforceerd worden door een geselekteerde minderheid.
Kortom, allemaal elementen die we eigenlijk zowel bij bepaalde linkse als rechtse groepen terug vinden. Laten we het in deze korte beschouwing er maar op houden, dat Sorel een eigenzinnige antiintellektuele intellektueel was, die (tegen wil en dank?) meer naam heeft gemaakt bij rechtse als bij linkse groepen.....

Zoals gezegd leek begin deze eeuw de stemming steeds meer rijp voor sociale revoluties. De parlementaire politiek van de linkse partijen werkte bijna overal in West Europa onbevredigend. In het kapitalisme werden op grote schaal produktie-vernieuwingen doorge-

voerd. Feministiese bewegingen kwamen op. En het anti-militarisme van de arbeidersbeweging leek aan de oorlogshitserij van de machthebbers (die hun zetels voelden wankelen) het hoofd te kunnen bieden.
Hoe dan toch nationalistiese stromingen het wonnen van de internationale solidariteit (zelfs bij een man als Kropotkin!) in de socialistiese beweging, is nog steeds menig studie waard. Feit is dat de revolutionair-linkse beweging er een enorme klap door gekregen heeft, die in de meeste landen definitief leek. Na de eerste wereldoorlog werd in die landen het organisatoriese en politieke vakuum opgevuld door de politieke partijen, van links naar rechts. 41
Uitzonderingen waren Spanje en Italie, waar de politieke strijd (letterlijk en figuurlijk) voornamelijk op straat en in de bedrijven uitgevochten werd. Over Spanje is bij anarchisten meestal het nodige bekend. De geschiedenis van het Italie van toen is minder glorierijk voor ons anarchisten, maar zeker zo leerzaam.
In de arbeidersbeweging ontbrandde direkt na W.O. I een hevige strijd tussen revolutionaire, reformistiese en kommunistiese stromingen. De laatste revolutionaire 'opflikkering' was in 1922, toen tijdens een revolutionaire opstand in mn. Noord Italie zich een radenbeweging vormde die een groot aantal fabrieken (o.a. van Fiat) bezette. Deze beweging bloedde dood en toen kreeg de fascistiese beweging bijna vrij spel en trad Mussolini steeds meer op de voorgrond.
Mussolini opereerde sinds ongeveer 1905 in de linkervleugel van de socialistiese partij. Zijn politieke opstelling was echter allesbehalve partij-gebonden. Zo liet hij zich in zijn eertse jaren als politiek aktivist wel lovend uit over de verder in Italie onbekende Sorel. Voor hem was Sorel's sindikalisme "de eerste werkelijke uiting van idealisme (als filosofiese stroming), toegepast in de klassenStrijd". Mussolini was èèn van de felste tegenstanders van de reformistiese stromingen in de socialistiese partij, die wel steeds sterker werden. Hij begon zich dan ook steeds minder thuis te voelen in die partij. In 1912 zei hij: "Ik leef in een andere atmosfeer. Ik ben burger uit een ander tijdvak". Hij verklaarde zich voorstander van de ideologiese formulering en het praktiese onderricht van een aristokraties socialisme, dat wil zeggen: van de vorming van een bewuste en onverzoenlijke elite; een werkelijke voorhoede van de proletariese beweging, die geinspireerd werd door een idealisties (dus niet-materialisties) socialisme.
Mussolini was tegen het veel gelanceerde begrip 'eenheid' in de socialistiese partij, want dat begrip diende alleen maar om de integratie van het proletariaat in het burgerlijk siesteem te maskeren en om de reformistiese stromingen de overhand te laten krijgen boven de revolutionaire.
Daarentegen benadrukte hij het belang van een socialsitiese elite die de revolutie moest bewerkstelligen, niet door middel van een algemeen sociale mobilisatie, maar als gevolg van voortdurende aktie, waarbij geweld een belangrijk middel was. Hij nam daarbij het anti-intellektualisme (en aanvankelijk ook het sindikalisme) van Sorel over: 'weg met elke leer; praktijk, geen dogma's; aktie, geen formules!
Deze periode, waarbij het doel van de aktie steeds meer op de achtergrond kwam te staan, vormde in feite Mussolini's overgang van links(?) naar rechts, van de socilistiese naar de fascistiese beweging. In november 1913 begon hij een eigen tijdschrift "l'Utopia". Daarin verkondigde hij onder andere de stelling dat voor een revolutionair louter de aktie van belang was, niet het sukses. Hij moest deelnemen aan gebeurtenissen, ook wanneer de zin ervan door de meeste mensen ontkend wordt.
En dit voerde hij zover door dat hij ook voorstander werd van deel-

name door Italie aan de wereldoorlog. Dit was zeker tegen het zere been van de meeste partij-genoten die fel tegen oorlogsdeelname waren. Ze wisten geen raad met zo'n man in hun partij. Mussolini werd van overschatting van de waarde van het Idee beschuldigd, ja, zelfs van anarchisme (over verwarring van ideeen gesproken!)...
Met het anarchisme heeft Mussolini natturlijk nooit iets te maken gehad. Daarvoor was hij te skeptics over de menselijke natuur en voelde hij een weliswaar meer gevoelsmatige als ideologiese minachting voor de massa. Die was niet in staat om zichzelf te emanciperen, maar had leiding nodig. Het is alsof Mussolini zijn ervaringen uit het oorlogsbedrijf (hij was volop bijde oorlogsvoering betrokken) rechtstreeks wilde overplanten naar de 'burgermaatschappij'. Nu is dit wel een bekend verschijnsel na een zo diepgaand gebeuren als een oorlog. Maar dat gold in verhevigde mate voor het Italie van na W.O. I: er bleven namelijk aanzienlijke groepen jongeren aktief die na de oorlogsstrijd niet aan het burgerleven konden wennen. Oorlog en revolutie stonden volgens hen voor hetzelfde verschijnsel van opstandigheid tegen de bestaande orde en vernieuwing van de samenleving. Beide waren voor hen een vlucht uit het geregelde en geordende leven; de gewoonten van uit de oorlog werden de methoden van de "revolutie"; het 'feest' ging gewoon door. Karakteristiek was voor hen (zoals voor alle revolutionairen) de minachting jegens de volksvertegenwoordiging. Die beschouwde ze louter als het machtsspel van een paar korrupte politici. Ze verachtten de partij-politiek en waren voor een "totale politiek" en voor een samen-smelting van staat en natie.

Een deel van hen sloot zich aan bij de groeperingen rond Mussolini. Hun prgramma bestond o.a. uit: zuivering van de moraal, strijd tegen het analfabetisme, gelijkheid voor allen; erkenning van de rechten van de vrouw, invoering van de scheiding, enz. Alle niet-dogmatiese groepen konden zich bij hun aansluiten.
In die tijd (rond 1915) was de socialistiese beweging verdeeld ddor de opkomst van het revisionisme van Bernstein. Het marxisme had voor vele jongeren weinig aantrekkelijks meer (net zoals trouwens de meeste ideologieen). Het ging er voor veel jongeren om om middelen te zoeken om het leven ten volle te benutten. 'We zijn jong en ons is de toekomst'; zo was hun devies. Al het andere was van onder-geschikt belang, stond ter diskussie en werd opnieuw aangkaart door hun dadendrang (zo zagen ze het zelf).
Aktief optreden wilde zeggen je aktie zelf bepalen, ideeen zichtbaar maken, naar honderd verschillende kanten, voor honderd verschillende mensen. Het ging erom niet meer jezelf te zijn, maar ter beschikking van iedereen te staan en steeds in beweging te zijn. De meest heilige gewoonten moesten verstoord worden.
Het was dan ook niet nodig om veel mensen achter je te hebben. Wanneer jezelf overtuigd was van je ideeen, van je gelijk, dan moest je je doel kunnen bereiken. Deze opvattingen werden steeds sterker in de fascistiese beweging. Materialistiese opvattingen verdwenen naar de achtergrond.
De akties vulden elke gedachte. Ze kweekten de benodigde sfeer tot aktiebereidheid. De aktie-koorts verbruikte alle krachten en riep onuitputtelijk nieuwe krachten op. Zo zou de nieuwe mens opkomen, voortgedreven zonder een duidelijk doel voor ogen naar steeds nieuwe horizons, uit onvrede met de bestaande maatschappij. "Het woord wat ons tijdvak samenvat en inhoud geeft is 'beweging'. We willen, handelen, produceren, de materie bedwingen" (aldus Mussolini zelf).

De mythe die voor de fascisten als leidraad of graadmeter diende was de instelling van de fascistiese staat. De meeste fascis-tiese aktivisten voelden weinig voor een uitgewerkte fascistiese theorie of ideologie. En Mussolini zei al in 1908: "voor ons zijn

ideeen geen abstrakte eenheden, maar fysieke kracht."
Als een aantal belangrijke elementen van het fascisme van Mussolini zijn wel te noemen:
- een subjektieve opvatting van de politiek, volgens welke je door middel van de nodige politieke wil omstandigheden vrijwel onbeperkt naar je hand kon zetten;
- het terugbrengen van ideeen tot mythes, tot middelen om de hartstochten van de massa's op te wekken, hun vertrouwen te winnen en hen in aktie te brengen;
- verachting van de massa, maar een realistiese waardering van haar politiek belang in de moderne samenleving, zonder er op te vertrouwen dat zij tot een kollektief bewustzijn zou kunnen komen;
- pessimisme en scepticisme over de menselijke, morele en sociale waarden.

De fascistiese filosoof Gentile heeft wel geprobeerd een theoretiese basis te leggen voor het fascisme en hij heeft dan ook wel een intellektuele rechtvaardiging gegeven aan die intellektuelen die de theorie misten in de fascistiese beweging; het komt ongeveer hier op neer:
volgens hem waren begrippen als 'reaktie' of 'revolutie' abstrakte ideeen. Volgens Gentile's opvatting van het idealisme was geschiedenis noch louter instandhouding van het verleden, noch totale verwerping ervan; geschiedenis was ontwikkeling en kontinuiteit. Het ging om de dienamiese ontwikkeling van een volk op de weg naar haar autonomie. Volgens Gentile gaf het fascisme een religieuse tint aan de politieke strijd door haar intollerante en onverzoenlijke opvattingen en door haar verlangen naar een totale deelname aan het sociale leven.
Geweld was daarbij de meest uitgesproken vorm van het 'nieuwe denken', dat immers niet bestond uit abstrakte ideeen, maar uit een nieuw leven vol aktie.

'Il Duce' (Mussolini) was in feite de verpersoonlijking van de fascistiese leer. Door zijn akties kregen ideeen werkelijk politieke en sociale kracht, gedragen als ze werden door de massa's. Hij was ook de belichaming van de mythe die de massa nodig had en waar ze een globaal vertrouwen in konden hebben. Daarbij kwam de stelling dat het individu volledig bepaald werd door de maatschappij en de geschiedenis. De werkelijkheid was de enige bron voor de fascistiese ideeen. En zo had de oorlog aangetoond dat elke internationale beweging het aflegde tegen de natie als werkelijkheid. Verder stond centraal de Staat als verwezenlijking van de macht van een aktivistiese minderheid die koste wat het kost zijn mythe in praktijk wilde brengen. Die als autonome politieke groep zelf zijn keuzes maakte, onafhankelijk van andere politieke krachten. "Onze politiek is het leven in zijn volle, absolute betekenis", zo geloofde ook Gentile. De Staat was het leven en zo kan men zeggen dat het fascisme (zoals Gentile dat opvatte) de meest komplete rationalisering van het totalitaire staatsbegrip omvatte.
De basis voor die Staat werd in de eerste plaats gelegd door gewelddadige aktie. Die kon het oude, overtollige vernietigen, zoals bijv. de fatalistiese opvattingen van het marxisme. Mussolini: "Geweld is voor ons niet een siesteem en nog minder een sport; het is een harde noodzaak, waaraan we onderworpen zijn. Wanneer ons geweld een einde maakt aan een ziekte in de samenleving is het hoe dan ook van de hoogste morele waarde" (Spirito della rivoluzione; Hoepli 1937).
Door een gewelddadige praktijk zou de proletariese massa heroische kwaliteiten ontwikkelen en zich bewust worden van haar superieure moraal in vergelijking met de burgerlijke. In de fascistiese opvattingen werd het geweld van middel steeds meer doel op zichzelf ofwel

tot 'de hoogste vorm van sociale en kreatieve energie uit de geschiedenis'.
Voor Mussolini bestonden alleen fascistiese mensen en burgerlijke mensen: vanuit de opvattingen van o.a. Nietsche, Pareto, Le Bon en Sorel distilleerde hij zijn eigen opvattingen over de mens die een "uber Mensch" moest zijn en lijnrecht stond tegenover de "machinale mens" uit de burgerlijke samenleving en zich met alle middelen mocht verheffen boven die burgers. "Ik vraag om wrede mensen met energie, energie om stuk te slaan, met de onverzoenlijkheid om te straffen, om toe te slaan zonder aarzeling" (Rome, 24-2-1918).
Samen vormden deze mensen een fascistiese groep. Deze groep had geen leer, maar bestond uit 'gelovige', strijdbare mensen. Men overtuigde anderen (en zichzelf) niet zozeer door rationele diskussies, maar door middelen als psiegologiese overbluffing, moreel geweld, manipulering van bewustzijn en door terugbrengen van het leven tot louter uiterlijke schijn en vertoning. Door fantasie en verbeelding onaantastbaar te maken, de groepsvooroordelen aan te wakkeren, evenals de frustraties en komplexen, vernietigde men elk vermogen in het individu tot eigen keuze en kritiek.

Het fascisme is overal

Aldus de beschrijving van het fascisme, onder woorden gebracht en geleid door Mussolini. Het is duidelijk dat zijn fascistiese beweging oorspronkelijk niet alleen uit reaktionaire elementen bestond. En dat met name de overvloedige toepassins van geweld als aktiemiddel steeds meer negatieve krachten losmaakte onder haar aanhangers.
Het radikale breken met de bestaande orde kan op zich vele kanten uitwerken. Er zijn veel mensen die in een samenleving (zeker de onze) geen plaats voor zichzelf kunnen vinden, omdat die samenleving drijft op overleefde opvattingen en gelijkschakeling van de verschillende individuen. Sommige mensen grijpen daarom maar naar de fles of de spuit, anderen geven een fortuin uit aan uiterlijke aankleding, weer anderen worden voetbalgek, enz.

Er zijn ook mensen die groepsgewijs proberen de gang van zaken in de samenleving aan te pakken op alle mogelijke manieren en die ook werkelijk een andere samenleving willen. Alleen is het lang niet altijd duidelijk voor die mensen of ze al een idee hebben over de plaats die ze in een andere samenleving zouden willen innemen. Hun ervaringen leiden dan vaak tot de wil om de vertegenwoordigers van de bestaande orde zo hard mogelijk aan te pakken en liefst op eigen wapens te verslaan. Door de vervolging, waaraan men blootgesteld wordt, wordt men tevens geisoleerd van de meerderheid van de mensen die het allemaal voorlopig nog over hun kant laten gaan. In de eigen strijd wordt een eigen subkultuur ontwikkeld, die op een gegeven moment als de enige logiese vorm van kultuur wordt ervaren, als de manier van leven die de toekomst zal gaan veroveren....
Keer op keer zien we in de geschiedenis dergelijke bewegingen met meer of monder sukses optreden. In de roes van de beweging komt het op het juiste moment toeslaan steeds meer op de voorgrond te staan.
Waar het nu eigenlijk allemaal om begonnen is, verdwijnt dan uit het zicht; het is zo druk met aktiviteiten dat over het waarom niet meer gepraat wordt: dat houdt de boel maar op. Is het even rustiger, dan komt vaak de vraag op bij ieder uit de groep: wat heb je er zelf nu eigenlijk aan, wat wordt ik er wijzer van.
Door het vermijden van vragen als: waar doe ik het voor? wie begrijpt er nog wat van? hoe lang kan dit zo goed gaan? blijken keer op keer aktiviteiten een eigen leven te gaan leiden, waardoor ze op een gegeven moment alleen nog maar voor de aktivisten zelf te begrijpen zijn en je tegen een muur van onbegrip opbotst die alleen met

spektakulaire daden te doorbreken lijkt....
Waar dit allemaal naar toe moet?
Laat ik het zo zeggen: bij alle goeie aktiviteiten die het laatste jaar in Amsterdam losgebarsten zijn, komen er toch dingen voor die ik maar niets vind. Zoals: het voortdurend afbreken van diskussies over de vraag: waar doen we het voor en wie begrijpt er nog wat van, behalve we zelf? Of groepen die andere groepen uit andere buurten/huizen/enz. niet serieus nemen, omdat ze er andere gewoonten op na houden, anders leven, anders praten. Dan blijkt dat op eens belangrijker te zijn, dan het kraken, het anti-militarisme, de strijd tegen kapitalisten en spekulanten, vrijheid voor iedereen.
Of groepen kicken zo op konfrontaties met de kit, dat al het andere verraad, slap gelul, getheoretiseer, enz. wordt. En waar dat toe kan leiden zien we o.a. in het Italie van tussen de beide wereldoorlogen: al wat vroeger gedacht en gezegd is, is achterhaald; we breken de boel af en zien wel waar het toeleidt, want met onze kracht kunnen we de geschiedenis naar onze hand zetten.
Maar de geschiedenis is niet alleen afhankelijk van onze wil, van ons anarchisten. Er zijn nog meer mensen in de stad en in het land, of je wilt of niet. En het lijkt me geen goeie oplossing om je van hen af te sluiten, zoals zij dat van ons doen. Want we worden allemaal gepakt en gebruikt om het bestaande siesteem overeind te houden.
En dat veel mensen schrikken van geweld op straat, is geen wonder. Geweld is niet leuk en het laatste algemene geweld, op straat uitgeoefend in Nederland, was dat van de fascisten. We zullen ergens overeenstemming moeten vinden tussen wat we willen bereiken als anarchisten en hoe we zover willen komen. Geweld kan daarbij maar één van de middelen zijn.

Tom Welschen ●

De anarchistische dichter Erich Mühsam werd in 1934 in een Duits concentratiekamp vermoord. Deze brochure werd door zijn vrouw Kreszentia (Zensl) geschreven en uitgegeven door het FIS (internationaal solidariteitsfonds).